

POSTNINA PLAČANA V GOTOVINI

DEJANJE

JANUAR
LETO I
1938 - 1

EDVARD KOCBEK: SLOVENSKI ČLOVEK
JACQUES MARITAIN: Z LJUDSTVOM • JO-
SEF HORA: PESEM • JAKOB ŠOLAR: PRI
KORENINAH NAŠEGA ŽIVLJENJA • BOGO
GRAFENAUER: MEDNARODNA FUNKCIJA
SLOVENSKEGA OZEMLJA • JANEZ LOGAR:
AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI V
LJUBLJANI • MAKS JEZA: POGOVOR Z NEM-
ŠKIM AKADEMIKOM • DOKUMENTI: PAPE-
ŽEVA IZJAVA • SEPT • PREGLEDI: MEDNA-
RODNA KRONIKA • SLOVENSKA KRONIKA

DEJANJE

MESEČNIK ZA GOSPODARSTVO, KULTURO IN POLITIKO

Izhaja 15. vsakega meseca razen v juliju in avgustu. — Za uredništvo in izdajatelja odgovarja Miro Jeršič v Ljubljani. Vse dopise na uredništvo in upravo je naslavljati na naslov: Ljubljana, poštni predal 41. — Tiska Zadružna tiskarna v Ljubljani, Tyrševa cesta 17 (predstavnik Maks Blejec). — Revija stane letno 80.— din, polletno 40.— din, posamezna številka v razprodaji 10 din. Naročnino je pošiljati na čekovni račun št. 17.631.

Vse tiste, katerim smo poslali revijo, prosimo, da jo pregledajo, sprejmejo in priporočijo drugdrugim. Če pa kdo revije ne misli naročiti, ga prosimo, da nam jo vsaj v 10 dneh vrne, ker ga bomo v nasprotnem primeru smatrali za svojega naročnika.

S tem nam prihranite mnogo nepotrebnega dela.

Vse naročnike pa prosimo, da nam čimprej nakažejo naročnino in s tem podprejo revijo. — Naš čekovni račun je 17.631.

Uprava in uredništvo.

EDVARD KOCBEK

SLOVENSKI ČLOVEK

V teh napetih letih, ko nas zunanji in notranji dogodki hkrati silijo k stvarnosti, presenečeni opažamo, da se stvari tega sveta pregibljejo po zakonitostih, do katerih nimamo pravega razmerja. Naše zunanje delo gre še vedno preko neporavnanih računov v slovenskem občestvu. Zdi se, da nikdo več ne slutí, da letimo le še na zunaj za dogodki, v svojem osrčju pa se izgublamo in drobimo. V stiski časov doživljamo, kako rahle so vezi, ki nas duhovno vežejo na ta svet, kako je zakrnel naš čut za življenjski prostor in kako medlo je naše zemeljsko občanstvo. Slovenci živimo v tem svetu kakor nezakonski sinovi, ki sicer občutijo resničnost življenja, njegovega smisla pa ne okusijo. Naše življenje je negotovo, nepristno in hlastno, ker nismo stopili v intimno razmerje do življenja in brez pridržkov prevzeli svojo usodo nase. Niti si nismo razširili svoje življenjske zavesti do tistega obsega, da bi ubežali kompleksom človekove ujetosti in manjvrednosti, niti si nismo ustvarili vseh sredstev za polno in mojstrsko življenje.

Kje je vzrok? Brez dvoma v dejstvu, da nosilec slovenske zgodovine ne pozna svojega osebnega smisla in osebne vsebine. Vemo sicer, da je slovensko vprašanje del velike krize zapadnega človeka, ki izgublja čut za zunanjo svobodo, vendar je kriza slovenskega človeka še prav posebno težka zaradi njegove življenjske vezanosti, zaradi njegove notranje nesvobode. Ni kmalu naroda, ki bi bil življenjsko tako razdvojen in nesproščen. Gotovo je stoletno pomanjkanje politične svobode slovenskemu človeku onemogočilo suvereno osebno življenje, tisto dokončno sproščenost, ki človekovemu dejanju podeli življenjsko rodovitnost. Neposredna osebna kretnja kot izraz osebnega poslanstva in vir zgodovinskih odločitev se je spremenila v zadržano kretnjo in posredno misel. Zavest naravnega človeka, ki raste iz zemlje in zaupa v okolico, se je sprevrgla v pasivno civilizacijsko zavest, ki izgublja osebne in naravne posebnosti ter zablodi v znanje splošnih zakonov in formalne kulture. Že desetletja nam taka kultura širi znanje o svetu in življenju, ne vključuje pa nas v ustvarjalni tok in ne potrjuje nam zavesti. Slovenska izobrazba je dvodimenzionalna, manjka ji še tretja dimenzija, prostorninska. Kaj nam pomagajo knjižnice in prosvete, ko njihove vsebine ne razširjajo temeljne dejavnosti in ne gojijo

veselja do življenjskega ustvarjanja, marveč delujejo na dose-
danji podlagi slovenske pasivnosti, ki ji je vzor le zvest slu-
žabnik? Mnogo krepkih ljudi je pri nas zastavilo delo, toda
večina se ogiblje pravega terena, ali živi iz utopističnih vizij ali
pa se umakne v pragmatično delo nazorov. Naš čut za resničnost
je zbolel v čezmernem spiritualizmu, tako kakor je naša duhovna
kultura postala neživljenjska zaradi nesvobodne narave. Danes
vidimo, kaj se iz takih življenjskih osnov poraja. Priznati mo-
ramo, da se po večini že vsi gibljemo na ravnini nenaravnega
življenja. Nikjer ni na majhnem prostoru stisnjen tako stra-
hoten kompleks strastnih, zavitih in nepristnih dejev, kakor v
dušah slovenskih razumnikov. Naj v teh ugotovitvah nikdo ne
vidi nasladnega pretiravanja. Večja od narodne razkovanosti je
razdrobljenost slovenskega človeka. Vprašanje človeka je naj-
važnejši del slovenskega vprašanja.

Zgodovinski značaj človekovega življenja temelji na člove-
kovem osebnem življenju in zahteva, da se v okviru svojega
poslanstva zastavimo v resničnosti. Polna in pristna zgodovinska
zavest je zavest svobodnega bitja, ki sproščeno stopa iz pretek-
losti v bodočnost in si z vedno večjo močjo nalaga stvariteljsko
odgovornost. Zdrav človek ne more biti niti fatalist niti nagonski
iskalec, najmanj pa strahopetec; resničen človek je izzivalec, ki
se s stvariteljskim erosom izpostavlja in tvega ter s tem največ
dobiva. Sam v sebi se sprošča, obenem pa dobiva vedno večjo
enotnost svojih dejanj. Vedno večja človečnost pomeni vedno
večjo življenjskost. Ni druge usode razen osebne usode.

Ko spregledujemo tragičen razpor med slovenskim človekom
in življenjem, med njegovim osebnim zadržanjem in resničnostjo,
izražamo v prvi vrsti željo, da bi Slovenci zaupali v življenje
in si ustvarili svetlo razmerje do njega. Dokler ne bomo z obema
nogama stali zaupljivo na tej zemlji, zakoreninjeni v svoji re-
sničnosti, ne bomo obvladali sil tega sveta. Niti kot osebe niti kot
narod ne pridemo do svojega smisla, če se z vsemi svojimi tipal-
kami ne razrastemo široko v svojem življenjskem prostoru.

Potrditev osebnega smisla je pogoj za polnopravno udeleževanje
človeške zgodovine. Ni cel človek, kdor beži pred šumnim
razodevanjem sveta in svobodnim udeleževanjem življenja. Čim
bolj se udeležujemo sodobnega razvoja, tem lažje utelešujemo
človečnost in čim bolj izpolnjujemo svoje osebno poslanstvo, tem
bolj izpolnjujemo naravne zakonitosti. Ko se nam ne bo več
mudilo iz časnosti, marveč bomo ostali v njej zaradi pomembnosti
tega življenja, bomo položili temeljni kamen uspešnemu sloven-
skemu dejanju. Kadar bo človek v Slovincu premagal svojo sveto-
bežnost in prerastel bojazen z junaštvom, bodo družabne, kul-
turne in politične dolžnosti postale ponosne pravice neugonob-
ljivih ljudi. Slovenec mora postati predvsem notranji silak. Ho-
čemo suverenega slovenskega človeka, ki mu bo notranja svo-

boda pogoj zunanje svobode in zunanja svoboda plačilo notranje svobode. Kadar pa so suvereni njegovi člani, je slej ko prej suveren tudi narod sam. In četudi ga stiskajo še taka nasilja, ga ne bodo nikdar oslabila ali uničila.

Prihajamo v čisto politično razdobje, v razdobje, ki ga označuje prvenstvena skrb za javna in skupna človeška vprašanja. V tem smislu se moramo preusmeriti v smeri dejanj, ki združujejo učinkovitost z duhovnim reševanjem, v smeri dejanj, ki so utelešeni smisli. Pričujoča revija hoče usodo slovenskega človeka jasni v luči svetovne dejavnosti in ga pozivati na junaški prevzem svojega poslanstva. Noče spočeti kakega enostranskega gibanja, noče ločitve duhov, marveč zbirati tiste delaželjne ljudi, ki jih veže vera v človekovo dostojanstvo. Naš realizem pravi, da se ne smemo zateči niti v hiliazem idej niti v absolutnost snovnih činiteljev, ampak v osebo, ki je središče človeške resničnosti. Človek kot oseba je na koncu koncev najvišji ostvarjeni smisel in njegovo osebno življenje je najvažnejše torišče življenjskih odločanj.

JACQUES MARITAIN

Z LJUDSTVOM

Odlični francoski in katoliški mislec Jacques Maritain nam je za prvo številko izročil pričujoči članek, ki je izšel 12. februarja 1937 v »Septu« in ki ga prinašamo v prevodu.

Kakor hitro govorimo o obstoječih stvareh v človeški zgodovini, jih radi presojava z vidika akcije in z vidika idej. Treba pa jih je najprej presojati z vidika njih obstoja; mislim namreč, da je še drug, prvotnejši red, kakor sta politični in družabni red: to je red sožitja, soželenja in sočutja. Z drugimi besedami: ločeno od kategorije delati za ali delati z je treba priznavati kategorijo živeti z in trpeti z; ta kategorija zadeva globlji red resničnosti.

Delati za je iz področja dobrotne ljubezni. Živeti z in trpeti z pa sta iz področja družne ljubezni. Ljubezen velja obstoječemu in določenemu bitju. Naj pravi Pascal, kar hoče, ljubezen velja osebi, ne »odlikam«. Bitje, ki ga ljubim, ga ljubim, pa naj ima prav ali ne; želim z njim živeti in z njim trpeti.

Sožitje z je vrednota etične kategorije. To se ne pravi, živeti s kakim bitjem fizično ali na isti način kakor ono; tudi se to ne pravi samo rad imeti kako bitje v tem smislu, da mu želim dobro; to se pravi ljubiti ga v takem pomenu, da sem eno z njim,

da nosim njegovo breme z njim, da živim z njim v nekem moralnem sožitju, da z njim čutim in z njim trpim.

Če začutim ljubezen do te žive in človeške stvari, ki jo je tako težko opredeliti kakor sploh vse žive in človeške stvari, a je zato toliko resničnejša, če začutim torej ljubezen do te človeške stvari, ki ji pravimo ljudstvo, bom začutil v sebi takoj in v prvi vrsti tudi voljo, da z njim živim, z njim trpim in da ostanem v njegovem občestvu.

Preden mu »skazujem dobrote« in delam za njegov dobrobit; preden se poprimem ali ne poprimem politike teh ali onih, ki se sklicujejo na njegovo ime in njegove koristi; preden v vesti pretehtam dobro in zlo, ki ga je treba pričakovati od nauk in zgodovinskih sil, in preden izbiram med njimi ali izjemoma kdaj tudi na videz zavržem, pred vsem tem se odločim za sožitje in sočutje z njim ter odločim, da bo njegova bridkost tudi moja in njegova usoda tudi moja.

Pojem ljudstvo je socialno etični pojem, pri čemer etičen prav za prav le ponavlja besedo socialen. Beseda ljudstvo lahko zaznamuje vso množico; zaznamuje pa lahko tudi nižje družabne plasti. Ne ena ne druga teh dveh opredelitev ne zajema natančno pomena, ki ga ima ljudstvo samo o sebi. Če bi sledil temu pomenu ali temu čutu, bi prav gotovo videl, da se nanaša na neko občestvo z nedoločnimi obrisi, občestvo, ki je ožje kakor množica v celoti, a določeno po bolj notranjih in bolj značilno človeških znamenjih kakor »nižje plasti družbe«. V nekem negativnem smislu se nam ljudstvo res kaže kot občestvo ljudi brez pravic; v pozitivnem pa se nam zdi, da je ljudstvo občestvo, zbrano okoli ročnega dela — kar včasih imenujemo delovne sloje — razumimo občestvo, ustvarjeno iz težaške množice, iz delavca in kmeta in vseh različnih elementov, ki so dejansko moralno in socialno zvezani z njo. Če rečem občestvo, hočem s tem reči, da ljudstva ne opredeljujemo le po osrednji značilnosti, ki je v funkciji njegovega dela, marveč tudi po nekakem zgodovinskem deležu trpljenja, naporov in upov, tudi po nekakem posebnem poslanstvu, nekakem notranjem nravnem zadržanju, nekakem posebnem načinu, kako kdo razume in prenaša trpljenje, revščino, bedo, predvsem pa delo samo, po tem, kako mora komu pomagati ali mu popravljati napake, kako gleda na veselje in smrt, pripada brezimni množici in ima v njej svoje ime; in nazadnje tudi po tem, kako se združi z njegovim vednim žrtvovanjem.

Mislím, da ima pojem ljudstva, kakor ga razumemo danes, med svojimi začetki tudi krščanske in, če smem tako reči, »farne« izvire. To je pojem »skromnega ljudstva Našega Gospoda«, pojem ljudstva ubogih, ki so mu obljubljeni blagori in uživa vzvišeno dostojanstvo v občestvu svetnikov. To je tisti pojem, ki je počasi prodiral od duhovnega reda, kjer je njegov pravi prostor, do

zemskega reda, kjer je prebudil njegove nove sile, s tem pa pomagal oblikovati pojem — v tem primeru etično socialen in in ne več verski — pojem delovnega ljudstva, kar ni več antični pojem ne za populus ne za plebs.

Iz tega sledi, kar bi Auguste Comte imenoval »srečno dvoumje« med podobo ubogih, trpečih, razdedinjenih in med podobo zares delovnega človeka. To dvoumje lahko postane obupno in vodi v nekako sentimentalnost in malovredno romantičnost, kakor hitro prvo podobo gledaš kot naravno kategorijo družbe, upravičeno po milovanju ali po sočutju, ki jih vzbuja. Ostaja pa to dvoumje utemeljeno v toliko, kolikor deloven človek resnično nima nikake dédiščine in je izroččen siromaštvu.

Poleg tega bi morali upoštevati še celo vrsto drugih činiteljev. V času sodobnega kapitalizma in spričo močnejše pazljivosti, ki jo je pripisoval ekonomskemu ustroju družbe, je Marx družil pojem razreda (proletariata) s pojmom ljudstva in poskusil tega potopiti v onem. Danes vidimo, da je bila ta strnitev umetna in po naravi nasprotna stvar. Prava družabna vrednost in vrednost resnično človeške stopnje nikakor ne pritiče pojmu razreda, marveč samo širšemu pojmu ljudstva.

V teku XIX. stoletja je bilo prišlo do važne zgodovinske pridobitve: človek se je zavedel dostojanstva v delu, dostojanstva v delavskem stanu, dostojanstva človeške osebnosti v delovnem človeku. Tragika današnjih časov je, da se pridobitev tako odlično duhovnega značaja, kakor je ta, zdi istovetna z brezbožnim sostavom, kakor je marksizem. Dejansko se je odkrilo še več ko razredna zavest, odkrila se je zavest ljudske osebnosti, ki sega daleč preko zgodovinskih okvirov marksizma. Razežnost zavesti je zvezana tu kakor povsod z razežnostjo preteklosti in spomina. Delavsko gibanje v vsej zgodovinski zamotanosti je počasi zoblikovalo najprej za proletariat, potem pa zmeraj bliže za vse druge elemente, ki tvorijo ljudstvo, zavest osebnosti v nastajanju, ki je pogoj za bodoči razcvit personalistične demokracije.

Pridejo pa kritični trenutki, ko se vprašuješ, kje je prav za prav ljudstvo. Kakor se je v času vélikega razkola katoličan lahko spraševal: kje je prava Cerkev? Praktična težkoča, da resničnost razločiš, resničnosti nikakor ne odpravlja. Kdor ljubi ljudstvo, ve, da dobrobit politične skupnosti in dobrobit kraljestva božjega utegneta od njega zahtevati, da se odreče mislim in zgodovinskim močem, ki delujejo v ljudstvu, nikoli pa ne bosta zahtevala od njega, da se izloči iz svojega časnega občestva in da neha z njim živeti; zakaj kakor hitro bi se ločili od sožitja z ljudstvom, postane skupna politična dobrobit umetna in zdrobljiva, poslanstvo Cerkev pa nedovršeno.

Če so misli in zgodovinske sile (in te so včasih najhujše), ki v danem trenutku delujejo na ljudstvo, nasprotno človeški dobrobiti, se bom bojeval proti njim in jih bom skušal izpremeniti;

toda zato še ne bom prenehal sožiti z ljudstvom, če sem se že spočetka odločil z njim živeti.

In zakaj sem se odločil, da bom živel z njim? Zato, ker je bilo odločeno, da ravno njemu in najprej njemu ponesó evangelij, ker je ravno njega Kristus ljubil. Ravno to je znamenje Kristusa samega, da se ubogim oznanja evangelij. In kako bi oznanjal evangelij komu, ki z njim ne živim in z njim ne trpim? Kar v posvečenem besednjaku imenujemo »množice«, ki se Kristusu smilijo, to so »mase« v posvetnem besednjaku.

Še več. Naj bosta v ljudstvu zlo in zabloda še tako močna, je vendar ravno ljudstvo vélika zakladnica življenjske neposrednosti in nefarizejstva. Dejstvo sámo, dejstvo množine je tu važno, zakaj ravno v množici življenje poganja korenine.

Slednjič je v sedanjem trenutku svetovne zgodovine ljudstvo tudi krvna rezerva nove civilizacije. Civilizacija ali sloni na suženjstvu mas, ali pa mora biti neprestano v zvezi z gibanjem mas.

Kraljestvo božje v romarskem in križanem stanju; Cerkev, ki ji je dana naloga, ne da vodi časne zadeve, marveč da vodi ljudi k nadnaravni in večni resnici, Cerkev kot taka, v svojem življenju in duhovnem poslanstvu, živi z ljudstvom in z ljudstvom trpi in ne more, da ne bi z njim živila. Če bi globlje razumeli skrivnost Cerkve, bi razumeli, da sredi preobratov v časnih zadevah Cerkev zasleduje in zahteva predvsem, da je ne ločijo od ljudstva. Vse rajši kakor to gorostasno ločitev! Zakaj ona hoče dajati ljudstvu oživljujočo kri Jezusa Kristusa.

Tu se ti pojavi hudičevo delo. Ne samo v duhu Cerkvi sovražnih, marveč v duhu nekaterih njenih prijateljev Lažnivec to voljo Cerkve, sveto evangelijsko voljo, spremeni v čisto nasprotno slepilo, v strahotno nasprotje, v politično voljo, v klerikalistično voljo, v brezbožno voljo, da bi vladali nad ljudstvom po Cerkvi. Toda ne v življenju ne v mislih slepila nimajo obstanka; in peklenska vrata je ne bodo premagala, pa naj prihajajo z leve ali desne proti Cerkvi.

Pravo področje Cerkve je duhovno delo. V časnem področju se zahteva od kristjanov kot članov zemskega kraljestva, da živé z ljudstvom in z njim trpé in da sodelujejo z njim ter za njega procvit.

Jasno je, da za vsakega kristjana posebej vzeto ne obstoji moralna obveznost sožitja z ljudstvom v smislu, kakor tu razumevamo izraz; postavljati tako obveznost bi se reklo, mešati stopnje, zamenjevati versko in socialno, duhovno in časno. Toda če kar v celoti in v večini primerov tako zvane krščanske skupine v časnih zadevah ne živijo z ljudstvom, trdim, da se uvaja v svet globok nered, ki ga drago plačujemo.

Pogosto in po pravici navajajo besede Pija XI. o »véliki sramoti XIX. stoletja«. Delavski stan se je odtujil Cerkvi, ker se je krščanski svet odtujil delavskemu stanu. Če naj bo ljudstvo

s Kristusom, morajo biti kristjani z ljudstvom. Časno upanje daje to, da katoličani v zmeraj večjem številu razumejo te stvari. Ta napredek krščanske zavesti podpirajo bodrila in vodila različnih duhovnih avtoritet.

Moč socialistov in komunistov izvira manj iz njih nazorov kakor iz resnice, da živé z ljudstvom. Radi mislimo, da se človek mora vezati z njimi, če naj živi z ljudstvom. Pa je mogoče živeti z ljudstvom, ne da bi se vezal z njim! Toda kdor hoče namesto zmot njihovega mišljenja poklicati v življenje pravilno gledanje stvari, mora najprej živeti z ljudstvom. Za učinkovito uporabo socialnega nauka v enciklikah je najprej treba živeti z ljudstvom.

Od tod šibkost mnogih improviziranih političnih gibanj, ker niso izpolnila tega prvega pogoja. Ne govorim tu o nabiranju večjega ali manjšega števila pristašev med ljudstvom; govorim o nečem mnogo globljem, kar se vrši najprej v duši sami, kakor sem poskušal prej razložiti. Tragika kakega Mussolinija je v tem, da je nehal živeti z ljudstvom, da dela za ljudstvo. Sedaj živi le še za državo.

Očitno pravilno je, da živeč z ljudstvom politično in socialno delaš z njim in zanj in da se potrudiš v njem razviti zgodovinske sile, ki so usmerjene v pravilno preoblikovanje časnega vladanja. Drugod sem obširno poudarjal važnost, ki bi jo v tem pogledu imele nove politične tvorbe, navdihnjene po življenjski moči krščanstva. Vsekako je treba sodelovati v smislu evangeljskega duha pri pripravah novega reda. Ne smemo dopustiti, da se svet razdeli v dve sovražni gmoti, ki dokončno predstavljata dva nasprotujoča si pojavi istega zla in ki bi v svojem neizbežnem spopadu zrušili kulturo. Treba je tretje rešitve.

Kaj pa, če bi se pripetila nesreča? Po našem bi taka nesreča imela obseg in pomen, kakršnega ima samo zlom vsega političnega, kadar razdivjane usodnosti in kolektivna blaznost naenkrat stopijo na mesto političnih vrednot in političnega življenja v pravem pomenu besede. Za tiste, ki bi se tako znašli pred polomom vsega političnega in ki (saj bi jih ne bilo veliko) bi se tega zavedali, bi tisti hip proti njihovi volji in kakor po sili prenehal red političnega delovanja. Ostal bi red evangeljskega delovanja; in tedaj bi se gotovo prebudile v njih nekake duhovniške moči, ki jih Kristusova milost obuja v vsakomur. Posvetili bi se evangeljskemu in duhovniškemu delovanju, čisti službi bližnjemu, delom Antigone, ki kljub vsemu dajejo pričevanje ljubezni in bratskemu usmiljenju, ki posegajo globoko v občestvo in zahtevajo prav kakor politična dela, da tvegaš in daš svoje življenje.

Tak primer je skrajšen, če ne sploh samo teoretičen. Poudarjam še enkrat: treba je storiti vse, da se izmaknemo tej skrajnosti. Treba se je politično udejstvovati s toliko večjo plemenitostjo in dobro voljo, kolikor bolj smo odločeni, da odvrnemo zlom vsega političnega. Oba sovražna tabora, ki smo o njih pravkar

govorili in ki jih v vsakdanjem govoru, ki nikakor ni filozofski jezik, imenujemo s kaj malo ljubimi imeni fašizma in komunizma; ta dva tabora še od daleč ne predstavljata celoto živih sil naše kulture in človeških zakladov, ki z njimi kultura razpolaga. Tretja rešitev, ki jo je po našem treba iskati v smeri nekega integralnega humanizma, je možna in se bo prej ali slej uveljavila.

Prevedel J. Š.

JOSEF HORA

PESEM

Rad bi kot ptič ti pesem pel,
kot dete rad te ljubil —
na bel oblak bi tiho sél,
trdnó bi v čudeže verjel,
in skrivno te poljubil.

Iz mest umazanih v nebo
polétel bi žgoleče —
če kje zeleno je drevo,
vse leto cvetja, rož polnó
iskal bi koprneče,

da v cvetje tja te položim
in spremenim v oči se:
na valu grudi ti zaspim,
prav tiho, da te ne zbudim —
na svet vseokrog vrti se!

Pa usta bi postal nato,
da dahneš: Veter žgoči,
prevevaš me, opajaš vso,
kako si, kruti, me sladkó
razpel po travi žgoči!

Rad bi kot ptič pel spev sladák,
pa nisem ptič, sem ilo,
sem teža, padla na oblak,
ki tvojih rok dotik lahák
ga dviga kot na krilo.

Tine Debeljak.

PRI KORENINAH NAŠEGA ŽIVLJENJA

Prečudna moč je v koreninah. Skrite so in skrivnostno je njih snovanje, a dokler so zdrave, pomenijo neusahljiv vir življenja. Ko se zdi, da sta mraz ali toča do konca uničila rast in življenje, ti z novim soncem vse spet požene. Taka podoba se mi pogosto vsiljuje, kadar premišljam, od kod smo Slovenci dobivali moč, da smo se stoletja in stoletja vzdržali na tej zemlji in ohranili najbolj svoje — jezik in zavest samosvojesti. Nismo imeli svojih vladarjev, ne svojega plemstva, še izobraženci so se nam premnogokrat odtujevali, včasih že v prvem kolenu, redno pa v drugem in tretjem; zato pa so obiskovale naš narod nesreče in šibe božje od Turkov do kuge. In vendar nas niso strle, ker so bile korenine zdrave: zmeraj znova je poganjal na teh tleh slovenski rod, čeprav ga nihče ni negoval in vodil, nihče se zanj bal. Ob tem samem dejstvu se človek zave življenjske sile naroda; ob njej ne obupuje, ni malodušen.

Čemu torej v zadnjih desetletjih, že skoraj celo stoletje ta čuden strah pred smrtjo, kakor da nas obletava angel smrti? Mar ga nam vzbuja šibkost in ostarelost naših narodnih sil, ali nove zunanje nevarnosti, ki so nas zajele? Saj nam prej stoletja in stoletja nihče ni varoval naše narodne samobitnosti, pa smo vendar kljub bridkim preskušnjam obstali. Res je tudi, da nas niso preganjali neposredno zaradi narodnosti. Prebuja narodnostnega načela pa je ustvarila vzdušje, ki nam je zmeraj bolj sovražno. Z narodno prebujo se je predramil tudi naš narod in hitel postavljati svoje meje, preko katerih so udirali tujci v naše ozemlje, postavil svojo voljo po samostojnem življenju v zboru narodov. Zdržali smo in se krepko ustavili. Zadnji čas pa se zdi, da postajamo malodušni, da zdvajamo in popuščamo.

Zdravo jedro našega naroda je bilo zmeraj naše delovno ljudstvo, v prejšnjih desetletjih zlasti kmet. O slovenskem meščanstvu prav do pred kratkim skoraj govoriti ne moremo, saj je bilo do naših časov slovensko le v svojem prvem rodu, ki je bil še neposredno zvezan s kmetским slojem; v drugem in tretjem rodu se je gubilo v nemško območje. Tudi delavstva kot samosvojega stanu Slovenci še nimamo dolgo, šele zadnjih 40 let nam vedno močnejše narašča, ne da bi dovolj pazili, na čigav račun raste in kako se razvija v narodnem organizmu.

Prav zaradi važnosti teh narodnih plasti bi morali paziti na vse pojave zdravja in bolezni med njimi. Naša vas je narodu še zmeraj zakladnica življenja. Kako je torej z našim ljudstvom, bi nam morala biti vélika skrb, ker je od tega odvisno, ali bomo vzdržali ali ne v odločilnem boju. Mislim pa, da se tukaj ne smemo zanašati ne na pretirano hvalo ne na apriorno omalova-

ževanje vsega truda, ki z njim poskušamo krepiti in vzgajati preproste ljudi. Tudi vsaka le splošna analiza se mi zdi tvegana in malo pomembna, ker se ustavi pri obrisih, ki ne zadevajo zla ali zdravja tako v živo, da bi mogli spoznati konkretne dolžnosti. Razmere, ki so iz njih zrasli ljudje po posameznih krajih, so tako različne, da sodbe niso več veljavne v drugi pokrajini v drugih razmerah, zato pa tudi ne več učinkovita sredstva, ki so se drugod obnesla. Morali pa bi sistematično pregledati vse naše ozemlje za vsak okraj posebej in poiskati svoje močne in svoje šibke strani narodnega telesa. Gospodarske, socialne, politične, kulturne, moralne in verske razmere so se v zadnjih 50 letih tako močno izpremenile, da naša vas hitro, morda prehitro menja nekdanjo podobo in pri tem s postranskim zametuje tudi bistveno.

Pri tem pregledovanju, se mi zdi, bomo morali prav posebej paziti na to, kako je s tistimi lastnostmi našega ljudstva, ki so nam bile v preteklosti odrešilne. Med take prav bistvene lastnosti spada v prvi vrsti moralna moč ljudi: koliko je v njih volje do dela, žrtve, odpovedi, koliko se je v nas že naselilo mehkužnosti, uživanja in lenobe. Ta etična moč je rasla našim ljudem iz vere in zemlje. Zato je za nas prevažno, kakšni so verski nazori ljudstva, kakšna njegova ljubezen do zemlje in doma. Potrebno pa ni le, da pregledamo, koliko je staro ohranjeno, marveč še bolj, koliko je raslo sorazmerno z novimi življenjskimi tokovi v svetu tudi po naših vaseh in občinah vse tisto, kar nam je za ohranitev neobhodno potrebno. Vsak dom, vsako posestvo, vsako gospodarstvo nam je del narodnega premoženja, ki ga moramo varovati, da nam ne propade, marveč se vzporedno s svetovnimi silami krepí in raste. Jasno je, da šolanje in izobraževanje ljudstva postaja važen činitelj in mu moramo posvečati posebno pazljivost. Po vseh teh vidikih bi morali najti neke presečne poglede za zadnjih 50 let, če hočemo, da si bomo na jasnem, kako je z nami.

V naslednjih vrstah bi rad podal nekaj takih pogledov s čisto konkretnim zgledom, ki ga poznam iz lastnega opazovanja. Imam pred očmi domač kraj, ki je doživel velik razvoj v zadnjih petdesetih letih. Selška dolina je pred 70 leti zahtevala od ondotnih prebivalcev neprimerno tršega dela kakor danes, če so hoteli živeti. Polja ima le malo in še to je v veliki meri po hribih in melinah, lesne trgovine tedaj še ni bilo, zveze s svetom slabe, komaj imena vredne. Kar je polja v dolini, so ga še nekako obdelovali z živino, a vasi po hribih so morale domala ves pridelek znositi k hiši, zakaj potov po poljih niso imeli. In vendar je v tej dobi dolina bolj živela od svojega lastnega pridelka kakor danes, manj je bila vezana na trgovino in uvoženo blago. V gospodarskem pogledu so bili tedaj močnejši, gruntri razmerna trdni, socialne bede je bilo manj, ker so tudi bajtarji živeli od gruntarjevega polja in z njim vred živeli sicer skromno,

a živeli. Takratna vas politike in šole skoraj ni poznala. Občinska in srenjska politika in njena vprašanja so še segla do njegovih ušes, vse drugo je presegalo njeno območje. Pisati so znali le malo, brali niso veliko več, zakaj za težko delo doma so menili, da hitro zadošča. Zato pa so bili moralno močni in odporni. Trdo delo ni dopuščalo nikake mehkužnosti, ni dovoljevalo nobenega razneževanja otrok, ni poznalo nobenih uvoženih poboljškov in užitkov. Dom jim je bil svet in žrtve vreden, kdor ga je puščal, ga je zapuščal le težko in nerad. Cerkev jim je bila etična opora, ki je njihovemu trpljenju dajala smisel in večnosten pomen. Taka vas je bila sicer na zunaj le neznatna, neapredna, a gospodarja ni premotil vsak prihajajč in vsaka trška novost, bil je nezaupen nasproti vsemu, česar ni vedel od staršev ali iz cerkve. Ta konservativnost in nedostopnost je seveda v nekem pogledu slaba, ali za ohranitev naše narodnosti je bila gotovo odločilne pomembnosti.

Sadove njihovega življenja so v zadnjih dveh desetletjih prejšnjega stoletja prevzeli otroci. Zrasli so še v ozračju stare dobe in od nje prejeli dobro izročilo. Kako so nadaljevali? Kakor kužna bolezen je nekako v istem času prodrla v dolino žgana pijača. V teh desetletjih se je tudi močno spremenila gospodarska oblika življenja v dolini. Les je bil zmeraj dražji, počasi je poljedelstvo gubilo svojo nekdanjo vrednost, zato pa je stopila na prvo mesto smreka. S tem preobratom se je dolina odprla trgovskemu svetu in je bajtar iskal zaslužka v gozdnem delu za gotovino, ne več na polju za krompir in stanovanje. Ob tem denarju je živel bolje ob kupljeni hrani kakor kmet ob pride-lani. Zato je kaj razumljivo, da je tudi kmet posvečal več pazljivosti gozdu kakor polju; iz njega je dobival denar in v hiše se je selilo blagostanje, kakršnega ti kraji pred tem gospodar-skim preobratom morda še niso nikoli poznali. Življenjska gladina se je dvignila, hranili in oblačili so se mnogo več iz trgovine kakor prej. Človek bi mislil, da se bo s tem gospodarstvo opom-glo, da bodo izboljšali gospodarska poslopja v smislu novih potreb, da bodo način obdelave s tem olajšali, zlasti poskrbeli za pota in podobno. Toda vsega tega se je v dobi blagostanja storilo le malo. Še več: naravnost nasprotne posledice je prineslo, grun-ti so začeli razpadati in se kosati. Od 9 kmetov v vasi je bilo v tej dobi razkosanih in okrnjenih kar 5. Škoda, ki jo je povzročilo žganje, se še danes pozna v svojih zlih posledicah. Huje od gospodarskega propadanja je bilo moralno, zakaj skoraj ves fantovski rod okrog 1900 je utonil v njem: od 16 fantov tiste dobe jih je 12 podleglo njegovemu vplivu, da so izgubili moč nad seboj; 2 od teh sta hkrati žrtve vojske, tako da ju naravnost žganju ne moremo pripisati, ker je težko reči, da bi bil človek z 20 do 30 leti izgubljen; 2 sta se umaknila v Ameriko, preden je zmagala pijača nad njima — 2 druga pa sta se rešila. Deloma

so umrli mladi (5), deloma zapili svojo gospodarsko in нравno moč (5). Jasno je, da ta rod ni bil sposoben, da bi izvršil težke naloge, ki jih je čas stavil nanj.

Tudi med starejšim rodom je v tej dobi žganje strahotno gospodarilo. Izmed 28 gospodarjev jih je ugonobilo 8 ali 9; pri tem pa je zanimivo, da so bili trdni kmetje manj odporni kakor kočarji.

V to dobo sedajo tudi nekateri močni vplivi novih izobraževalnih in vzgojnih tokov pri duhovnikih, ki niso bili več vzvišeni nad ljudstvom, kakor sem in tam pred 1848, ko so bili res še »gospodje«; zlasti močan in dolg je bil vpliv dr. Kreka, ki je začel može zbirati v zadruge. Dolina je bila med prvimi, ki so bile deležne novega preroditvenega gibanja tako v gospodarskem kakor v prosvetnem pogledu. Kako je posegala ta novost v podobo vasi? Na splošno bolj individualno kakor splošno. Tisti, ki so se oprijeli društev in vodnikov, so se razvili v neverjetno močne osebnosti, ki so delali zavedno slovensko, bili podjetni in plemeniti, da so si brez šole prisvojili razmeroma visoko izobrazbo in bili zato sposobni, da samostojno in kritično sledé novim nazorom, ki so prodirali v dolino. Izmed omenjenih 28 gospodarjev jih je bilo pod tem vplivom kakih 10; pri tem pa je zanimivo, da nobeden močnejših kmetov, marveč le kočarji. Tako se je zgodilo, da gruntni niso bili deležni blagodejnega vzgojnega vpliva, ki bi bil gotovo rešilno vplival tudi na gospodarsko stran teh domov; zato so pa ob kosanju in odprodajanju gruntov kupovali zemljo kočarji in se z razumnim gospodarstvom, treznim delom in varčevanjem gospodarsko krepili. Ta rod Krekove šole je bil za svojo dobo tako velikopotezen, da še danes dolina uživa sadove njihovega dela. Škoda je le, da odstotek udeleženih razmeroma ni visok.

V letih od 1905. do 1910. se je razvilo zlasti versko in prosvetno obnovitveno delo po dolini. Zaseglo je mnogo več mladine kakor prvi poskusi dobrih 10 let prej. Vendar pa tudi ta prizadevanja niso posegla v vasi kot celoto, marveč so ostajala pri posameznikih. Kdor pozna mladi idealizem, ki so se z njim pridruževali tem prvimi organizacijam, ve, da bi ta svetel plamen navdušenja rodil lepe sadove, ko bi ne bila vojna pokončala lepe setve. V tem mladem rodu se kaže večja odpornost proti pijači, večja volja do napredka, dela in se že zavestno postavlja v vrste narodnih borcev; zaveda se svoje odgovornosti pred Bogom in narodom za svoje delo in nedelo; vsaj pri lepem številu udeležencev prvega društvenega življenja sem sam poznal vse te odlike. Ta vzgoja je šla dosti globoko, a je ostajala preveč individualna, zlasti težko je bilo to za vasi, ki so bile daleč od župnije in jim je bilo zaradi tega le težko udeleževati se društvenega dela. Mnogi so omahnili koj v začetku, le malo (5 izmed 24) se jih je držalo dosti redno. Vojna je to predvojno mladino razmetala na vse

strani, tako da jih je le nekaj malega prišlo do gospodarstva. Če bi ne bilo nasilne prekinitve z vojno, morda bi bil ta rod mladih gospodarjev močnejši po številu in moralni moči.

Zanimati pa nas mora, kako je po vojni. Vseh prestanih vplivov vas še ni prebolela, prišli pa so še novi. Pijača jih še zmeraj zahteva svoj odstotek. A s potjo v svet je prišla v dolino zlasti želja po gospoščini, tista mehkužna poteza, ki jemlje človeku delovno moč in veselje, da bi se ubijal z gruntom ob tako težkih življenjskih pogojih. Težnja, da proda dom in si na lepšem svetu kupi novega, je zmeraj pogostejša in je pognala že nekaj kmetov iz doline. V dobi gospodarskega udobja so se ljudje navadili razmeroma visokih zahtev v hrani in obleki, ki jim današnji standard ne more zadoščati; od tod nezadovoljnost. Kar je zlasti hudo, je moralna šibkost, ki ne prenese več trdih pogojev življenja na tej zemlji. Zmeraj več je v dolini ljudi, ki pohajkujejo, a vendar bolj živijo od tistih, ki se ubijajo; ukvarjajo se z vseh vrst mešetarjenjem in kupčijo. Taki zgledi vlečejo in budé nezadovoljnost v domačinih. Težnja po lahkem zaslužku, prijetnem življenju, moralni prostosti in zabavi je dosti splošno prevzela mladi rod. Civilizacija, ki je deloma tudi po društvenem življenju prodrla v te kraje, je marsikdaj ljudi okužila z bacili gospoščine, ki je nezdržljiva s trdimi zahtevami zemlje. Zato rod peša gospodarsko in se ne razvija duševno. Politično so danes toliko razgledani, da ne verjamejo več slepo, postajajo kritični, a hkrati tudi dostopni vsem strujam. Prave podjetnosti kljub večji vnanji izgajenosti ni, ker je pač gospodarsko življenje postalo toliko bolj zamotano, da mora voditi akcijo strokovnjak, če naj uspe. V verskem pogledu je mladi rod mlačnejši, vsaj v tem pogledu, da ne jemlje vsega verskega s tisto silno resnobo, s tisto absolutnostjo in splošnostjo, kakor je bilo to še pred 50 leti v teh krajih. V kulturnem pogledu so na zunaj daleč pred svojimi dedi, ali to je le videz; več je šolanja, več znanja in branja, a manj modrosti in mišljenja. V tem pogledu časopis in knjiga prinašata med ljudi nevarnost, ki bi jo morali s sistematičnim navajanjem k mišljenju neprestano odpravljati.

Če pogledamo vas v čisto narodnem pogledu in se vprašamo, ali so ti ljudje splošno toliko slovensko zavednejši, kolikor so se za narodnost pomnožile nevarnosti v zadnjih 50 letih, bi si komaj upal reči, da smo se premaknili z mrtve točke. Dokler pa nismo tega dosegli, da se ti naši viri slovenskega življa prav do dna vsi prežmó z voljo in zavestjo, da so in hočejo ostati zvesti svojim dedom in svoji zemlji, da je ta zvestoba vredna žrtev in bojov, da je v tem naša zgodovinska odgovornost rodu, toliko časa nismo veliko dosegli. Tujski promet prodira že tudi v dolino. V tem pogledu bo treba močne in globoke vzgoje, sicer bomo utrpeli pretežke izgube. Dokler le ena slovenska mati še živi, moramo upati in delati.

MEDNARODNA FUNKCIJA SLOVENSKEGA OZEMLJA

... und selbst ihnen begegnete — oft in entscheidenden Zeitwendungen ihrer Geschichte — dass sie einzelne, lebensgefährliche Schwächen ihres Raumes übersahen, oder Stärken nicht erkannten, die ihrem politischen Willen andere Richtungen hatten geben müssen, und dass sie darüber ihre Reiche gefährdeten oder verloren, oder aus nicht verstandenen Räumen zurückweichen mussten."

(Karl Haushofer)

Citirane besede nemškega geopolitika nam govore o narodih, ki so se zavedali smeri, kamor jih je vodila narava njihovega ozemlja. Med Slovenci nikdar ni zaživel čut za slovenski življenjski prostor. Zato je bila neizbežna naša katastrofa v Parizu, kakor nam to razgrinjajo Prepeluhovi spomini na mirovna pogajanja. In še kljub temu bridkemu udarcu usode, ki je razrezal naše narodno telo med štiri države in ustvaril iz Slovencev najnesrečnejši narod Evrope, je ostal naš »prostor na soncu« prav tako nerazumljen in glede svojih naravnih funkcij neuvaževan, kakor dotlej, četudi prihajajo geopolitične danosti v mednarodnem življenju do vedno večje veljave. Bolj kakor kdajkoli prej je potrebno, da zaživimo iz svojega prostora posebno danes, ko Evropa priznava samo gospodarske, v naravi utemeljene motive. Ko se svet pod vplivi fašističnih diktatur »prvič po dveh stoletjih vrača k vladni same sile«, kakor nam govori zgodovinar Guiglielmo Ferrero, glejmo, da nas veliki trenutek ne zaloti nepripravljenih, kakor nas je prvič.

Ko so si Slovenci iskali novo domovino, so si izbrali ozemlje, ki ima tak geopolitičen pomen, kakor ga ima redkokateri drug predel ne le v Evropi, marveč na vsem svetu, kar registrirajo tudi sodobni nemški geopolitiki, ki označujejo slovensko ozemlje kot »Stelle kaum zerstörbarer Lagengunst«. In vendar se Slovenci sami tega dejstva čudno malo zavedamo; niti toliko se ne potrudimo, da bi poiskali mednarodno funkcijo in geopolitični smisel našega ozemlja, da bi se zanimali, kam nas naše ozemlje s svojimi danostmi usmerja, kaj šele, da bi ta smisel razložili svetu in razbrali iz njega na eni strani pravo, z ozemljem zraslo, naravno slovensko politiko, na drugi strani načrtno organizacijo tega koščka sveta, da bi bil gospodarsko, politično in narodnostno življenja zmožen.

In vendar ni tako čudno, kakor se nam zdi na prvi pogled. Geopolitični smisel Slovenije namreč ni tako razviden, da bi ga mogli kar intuitivno spoznati, danes še posebej ne, ko na eni strani še niso zbrisane stare regionalno-politične meje med Goriško, Kranjsko, Štajersko, Koroško in Ogrsko s svojimi duhovnimi pojavi in ko so na drugi strani vsekane že nove, ostrejšje in bridkejšje rane slovenskemu narodu. Te meje so nam zastrle obzorje, da se skoro nehote zgodi, da iščemo smisel samo enemu delu našega narodnega ozemlja, mesto vsemu, in da ga zato najti ne moremo.

Važno fizikalno geografsko dejstvo, ki nas zbode v oči, če se v slovensko zemljo malo bolj poglobimo, je njena izrazita mehomenost. Naša zemlja je razbita v geomorfološkem, klimatskem, rastlinskem, geološkem, politično in kulturno oblikovalnem oziru. Poudariti pa je treba še to, da slovensko ozemlje ni razbito samo v smislu podrobnejše regionalno geografske analize, ampak tudi iz zreljšča velikih evropskih geografskih enot. Na njem se stikajo prirodne enote Alp, Panonske

kotline, Dinarskega sestava in Sredozemlja ter se srečujejo vse štiri evropske narodne skupine.

V sodobni razdelitvi slovenskega ozemlja pa je zlasti važen činitelj različno usmerjena geografska gravitacija posameznih slovenskih pokrajin: dočim nas spominja v Posavju in spodnjem Podravju široko odprta meja v vzhodni in južnovzhodni smeri, naj se v politiki naslonimo na sorodne narode, ki prebivajo tam, gravitira Primorje bolj proti jugozapadu. Tudi na Koroškem se je tehtnica geopolitične gravitacije, ki je v zemljepisnem smislu neodločena (saj ima Koroška enako odprta vrata na severu, na zapadu, kakor na jugu v Predilu in v Kanalski dolini in na jugovzhodu ob Dravi) nagnila na severno stran, odkar so geografsko obsežnejši severni predel narodnostno zavzeli Nemci. Prav ta geopolitična usmerjenost slovenske zemlje, ki le ob površnem pogledu nudi najnaravnejšo razčlemba, je glavni krivec sodobne raztrganosti slovenskega naroda.

Razbitost in razkosanost slovenskega narodnega ozemlja je postala učinkovita zlasti, odkar so zasedli po pretežnem delu tujci karantansko tređnjavo¹, kakor imenuje Hauptmann¹ koroško kotlino, ki bi mogla postati kristalizacijsko jedro in zbirališče vseh Slovencev.

V tisti del naše zgodovine, v katerem so bili naši pradedje, živeči na slovenskem ozemlju, aktivni tvorci naše usode in ne le karte, ki so jih metali in urejali tuji, bolj razgledani evropski politični činitelji, je treba samo bežnega pogleda, da vidimo, kako se je v slovenski zgodovini od narodne izgube Karantanije naprej uveljavljala geografska razbitost Slovenije kot najusodnejši geopolitični činitelj. Še celo pri nastajanju zgodovinskih pokrajin je manjkala trdna geopolitična hrbtnica, saj ni nobena izmed njih tako zrasla z geografsko podlago, da njene meje ne bi mogle drugače potekati kakor so. Skratka, v vsej slovenski domači zgodovini so se izkazali fizikalno geografski ločilni momenti za daleč močnejše od antropogeografskih združevalnih. Isto prevlado kaže dialektološka razčlemba slovenskega jezika, ki je predvsem posledica: 1. naravnih in umetnih komunikacijskih zvez; 2. naravne strukture naselitvenih jeder; 3. političnih meja in bojev, in 4. naravnih ovir in pregrad, torej domala samih geografskih činiteljev, ki so se na tem malem ozemlju razmeroma silno krepko uveljavili.² To pa razodevajo tudi različni regionalni rasni tipi³ in različna pokrajinska psihična struktura slovenskega človeka.

Drugačno vlogo pa je igralo slovensko ozemlje kot del srednjeevropskega političnega kompleksa. Tu naj opozorim zaenkrat samo na trikratno zaporedno prodiranje v isti smeri: Dunaj, obrobje Vzhodnih Alp, Kranjska, Jadran. Ta smer političnega prodiranja, ki so jo zastopali najprej Babenberžani, za njimi Přemisel Otokar II. in končno Habsburžani, je pri tretjem poskusu uspela in premagala drugi dve najvažnejši geopolitični silnici te dobe, ki sta jo križali nad slovenskim ozemljem smer Ogrska-Italija (Ogrska prevlada v Ljubljanski kotlini, ista oblast Madžarov med 890 in 955, kasneje še sunki proti Štajerski) in smer Koroška-Kvarner (Spanheimi!).

Da bomo mogli bolje razumeti to temeljnovažno dejstvo zgodovinskega razvoja in porabiti njegov migljaj za sodobnost, si moramo še nekoliko poglobiti pogled v geografsko skico Slovenije, in to zlasti v antropogeografskem smislu. Predvsem si moramo ogledati prometno geografske danosti našega ozemlja. Res je moderna tehnika prostor premagala, a po besedah geografa Maulla je kljub temu napačen sklep, da stare ovire ne pomenijo nič več. »Promet je namreč ostal enako navezan na prostor, kakor prej. Orjaška tehnična dela so znala doseči

¹ Priroda in zgodovina v razvoju Jugoslavije. Njiva II. 1922, str. 116.

² Prim. Ramovš: Karta slovenskih narečij v priročni izdaji, str. 13. sl.

³ Melik, Slovenija, I, 2., str. 647.

svoje občudovanja vredne uspehe le z najtesnejšo prilagoditvijo na naravne danosti.⁴

V prometno geografskem oziru ima slovensko ozemlje izrazit značaj pomembnega evropskega prometnega vozla. Najvažnejša komponenta tega prometnega vozla pritiska iz srednje Evrope na Jadran. Angleški geograf Ellen Churchill Semple v svojem opisu Sredozemlja po pravici naglašja, da teče preko slovenskega ozemlja na vsej dolgi poti od Rhôneske doline pa do Bospora najprikladnejša, najkrajša in najlažja pot iz Sredozemskega predela čez gorski obod, ki ga obdaja na severni strani. V pretrti kraški svet, ki ga sestavljajo v tem predelu razlomljene plasti in kratki gorski nizi, sta vloženi dve geografski depresiji: na severovzhodu vrsta kraških polj, na južnozahodni strani pa v izraziti obliki loka sinklinala eocenskega fliša. Tam, kjer se flišni lok in vrsta polj najbolj približata, se zoži kraška pregraja nekako na 4 km in ne doseže niti 600 m nadmorske višine. Tako nastane naraven prehod — »Postojnska vrata«.⁵ Drugi važni prometno geografski momenti, ki jih je treba omeniti, so še: evropska diagonala, ki veže preko našega ozemlja zapadno Evropo z bližnjim Orientom, ravnina ob Alpskem obrobju, ki priteguje nase važnejše prometne žile, Kanalska dolina, ki vodi iz notranjosti Alp v Italijo in k morju, in morda še tovariš Postojnskih vrat, prelaz čez Hrušico. Med vsemi temi prehodi pa imajo prav poseben položaj »Postojnska vrata«, ki jim še podvoji pomen dejstvo, da se vanje na eni strani izliva »panonski ali kranjsko-štajerski jarek«⁶ in da segajo na drugi strani do Vipavske doline, ki jo že Paulus diaconus imenuje »širok in popolnoma raven vhod« v Italijo.⁷ Ob njih so se križale in v toku zgodovine bile za prevlado različne geopolitične silnice, ki jih bom v naslednjem nekoliko natančneje analiziral.

I. Najvažnejša smer gospodarskega in političnega pritiska, pritisk iz nemške srednje Evrope k Sredozemlju, ki je v 19. stoletju dobil tipične oblike imperialističnega načela in metode, ima dve varianti. Važnejša in zgodovinsko učinkovitejša je varianta Dunaj—obrobje Vzhodnih Alp—Trst (v starem in srednjem veku bolj Italija!), ki ima na sever še podaljšek čez Prago na Berlin. Ta smer se je uveljavljala že v prazgodovini in obliki trgovine z jantarjem; v rimski dobi vidimo na isti progi prodiranje proti severu, da, prav jedro slovenskega ozemlja je bilo Rimljanom tako važno, da so ga za nekaj stoletij odvzeli Panoniji in vtelesili Italiji; njeno politično oblikovalno silo v srednjem veku smo deloma že videli, še bolj nam poudirja njeno važnost pogled v borbo za investituro, ki je dobila v slovenskem ozemlju bržkone prav zaradi nje kljub periferni legi te zemlje v državi silno močno intenzivnost. Kljub temu staremu podtalnemu uveljavljanju pa je doživela ta smer poln in zavesten poudarek šele v novem veku. Merkantilistični sistem je prinesel v gospodarstvo habsburške monarhije novega življenja. Ustanovitev »orientalne kompanije«, gradnja, popravljanje in skrbno nadziranje ceste Dunaj—Trst, proglasitev Trsta (in Reke) za svobodni pristanišči (1719) so trdne priče o dokončnem uveljavljanju važne prometno geografske lege Slovenije ob sredozemskih vratih srednje Evrope. Uveljavljanje te smeri, ki je glede svojega končnega izliva sprva še nihala med Trstom in Reko,⁸ dokler ni prvi pritegnil nase velike večine vsega prometa, se je nadaljevalo in vse bolj in bolj poudarjalo v dobi Marije Terezije, Jožefa II., doživelo v francoski dobi z Ilirijo zaradi Napoleonove celinske zapore štiriletni

⁴ Geographie der Kulturschaft, str. 101.

⁵ Gl. Hauptmann: Entstehung und Entwicklung Krains u. Erläuterungen zum Hist. Atl. d. öst. Alpenländer, str. 317.

⁶ Hauptmann: Priroda in zgodovina itd., str. 113 sl.

⁷ Kos F.: Gradivo I., str. 68.

⁸ MIOG XVIII. 1897, str. 129—145.

moratorij, v štiridesetih in petdesetih letih prejšnjega stoletja pa je dobilo svojo dokončno obliko z zgraditvijo prve velike avstrijske železnice (»Južna železnica«, 1841—1857), ki je bila hkrati sploh prva slovenska železnica. Nemško imperialistično prodiranje proti Jadranu je dobilo izraza zlasti v drugi polovici 19. stoletja, ko so avstrijski oblastniki zavestno podpirali germanizacijo in v ponemčevalnih mestih gledali stebre bodočega nemškega mostu do Jadrana, in v dobi svetovne vojne, po kateri so menili prebiti na najožjem mestu samo okrog 90 kilometrov široko oviro in stopiti preko mrtvega naroda v Sredozemlje. Živahno publicistično in agitatorsko delo hitlerjancev v Reichu in pri nas nam kaže, da goje iste želje še danes. Po vojni je ta smer zaradi neugodne politične razdelitve in z njo zvezane težave organiziranja med več političnih volj razdeljenega ozemlja v gospodarsko enoto doživela sicer delen upad, a njen pomen je kljub temu še vedno evidenten.

Druga inačica tega pritiska: München-Salzburg-Beljak-Gorica-Trst v preteklosti ni bila tako važna; šele v zadnji dobi avstrijske monarhije se je začela, deloma v zvezi s prvo, močnejše uveljavljati. Izraz te kombinacije je turško-karavansko-bohinjska železnica, zgrajena v l. 1905—1908., ki navezuje na češke in na južnonemške proge. Še večji poudarek pa ji je dala sodobna politična razdelitev Evrope, deloma zaradi praške interference v prvi inačici, deloma zaradi slovenskega roglja, ki moli vanjo, in ki se mu druga varianta izmika na kratki progi od karavanskega do bohinjskega predora. Del tega prometnega pritiska pa se zaradi političnih meja slovenskemu roglju sploh ogne in teče od Beljaka preko Ziljske in Kanalske doline proti Vidmu, kjer se cepi na Trst in v Benetke, ki jim je poveljna politična razdelitev Evrope prinesla nov dvig na račun Trsta.

II. Druga pomembnejša geopolitična silnica je zveza Budimpešta-(odnosno preko nje zveza vse vzhodne Evrope z Jadranom) severni Jadran-Italija. Ta smer se je najmočnejše uveljavljala v dobi preseljevanja narodov; takrat je bila tudi močan politični činitelj, pozneje se ta njena sila zabliska samo še enkrat, v boju z babenberško dediščino, ko se je ogrskemu kralju Beli 1254 posrečilo, da si je za šest let pridobil Štajersko vojvodino. Danes ima samo še gospodarsko-komunikacijski pomen, ki je močno poudarjen zaradi povsem različne, v naravi utemeljene gospodarske strukture dežel, ki jih veže. To daje tej smeri tudi danes zelo veliko važnost. Politično ima medel izraz v sodobni politični konfiguraciji Evrope kot eden izmed motivov, ki vežejo madžarsko politiko z italijansko, ki pa zdaleka ni najmočnejši med njimi.

III. Tretja smer političnega in gospodarskega značaja, ki jo je treba poudariti, vodi iz Pariza preko Simplona, severne Italije, Ljubljane, Beograda, Niša, Sofije v Carigrad. V nekoliko drugačni varianti se je ta smer uveljavila tudi v političnem smislu v dobi porevolucijske francoske prevlade v Evropi z Ilirijo, ki so jo rabili Francozi za kontinentalno pot za svojo levantinsko trgovino, ker po revoluciji zaradi neprestanih vojn niso mogli več rabiti morske poti in so tako izgubili svoj dominantni položaj, ki so ga imeli v levantinski trgovini v 18. stoletju. Še posebej so rabili pot za uvoz makedonskega bombaža. Seveda je zaradi kratke dobe vladanja ostalo mnogo načrtov v tej smeri neizpolnjenih.⁹ Ta smer je dobila v poveljni organizaciji evropskega prometa izredno važno mesto, podprto tudi po političnih mejah v Evropi in v bližnjem Orientu. Za nas Slovence pa je treba še prav posebej poudariti, da se ta silnica, ki predstavlja eno od najpomembnejših prometnih žil sodobne Evrope, na našem ozemlju, na progi od Trsta

⁹ Prim. Zwitter: Socialni in gospodarski problemi Ilirskih provinc, GMS XIII, 1952, str. 55, sl. 67

oziroma nekaj severno od njega, kjer jo seka tudi druga varianta prve silnice, pa do Zidanega mosta, križa s prvo inačico prve silnice, katere pomen v evropski politiki in gospodarstvu smo si natančneje ogledali že zgoraj, in s smerjo Ogrska-Italija, ter tako tvori z njimi gospodarsko prometno križišče, ki v Evropi skoro nima primere.

Sodobne politične meje so razkosale Slovenijo brez vsakega ozira na te silnice. Ni čudno, da delom tako razkosane enote ni mogoče najti realnih geopolitičnih idej. Funkcijo jugoslovanskega dela Slovenije je dobro označil Hauptmann kot izrazito ofenziven organ. Takole govori: »Gospodarstvo in etnografija enoglasno vpijeta tukaj po ofenzivi; ofenzivna oblika bi tu imela svoj globoki smisel, ali ofenzivna oblika tukaj nima moči, kajti mikroskopska, komaj enmilijonska Slovenija se zariva v stodesetmilijonski nemško-italijanski blok, sovražnik jo lahko pokoplje pod granatami svojih modernih kalibrov še preden prekorači sam našo mejo. Ofenzivni organ Jugoslavije, Slovenija, je torej kakor sablja iz stekla: če zamahneš z njo, jo odlomiš, če ne paziš na njo, jo zdrobijo sosedi.«¹⁰ Julijska krajina ima po svoji obliki in politični funkciji izrazit namen, služiti kot barikada ob morebitnih sporih spričo Jadranskega vprašanja,¹¹ koroški del Slovenije pa se je odrekel svoji mednarodno prometni naravni funkciji, odnosno jo je zelo otežil, ker je s politično mejo deljen od morja in Ljubljane, in si je mesto tega s pretiranim poudarkom nadel lokalno funkcijo, da veže s Celovško kotlino severne koroške doline, ki brez te kotline izgube osrednjo vez. Pravega realnega in življenjskega mednarodnega smotra slovenski zemlji, razrezani s sodobnimi političnimi mejami ni mogoče najti. Danes se sicer vrste poskusi, preusmeriti promet v smislu sodobnih političnih meja in ga vreči iz njegovih naravnih aort, a pravega uspeha ti poskusi ne morejo imeti.

Edina naravna ureditev tega tako važnega prometnega vozla, ki bi upoštevala vse geopolitične silnice in mednarodne težnje, ki se križajo na našem ozemlju, je organiziranje vsega slovenskega narodnega ozemlja v eno samo enoto.

V to enoto, do katere je ključ v Tržaškem zalivu in v gospodarsko prometnih funkcijah naše zemlje, spada brez dvoma tudi slovenska Koroška z Beljakom in Celovcem, ki imata oba za temeljno gospodarsko podlago funkcije in ugodnosti železniških križišč v zvezi s prehodom na Jadran.

Trst, ki bi moral biti koncentracijska točka vseh tistih sil v slovenskem gospodarstvu, ki jih zemlja ne more več hraniti, da morajo hoditi v svet,¹² Trst, danes, za Slovence okno z zabitimi oknicami, je edini, ki more s tem, da se Sloveniji široko odpre in njej priključi, dati temu važnemu delu Evrope njegovo pravo ureditev, ureditev, ki bo skladna z njegovimi gospodarskimi pa tudi narodnostnimi osnovami.

¹⁰ Priroda in zgodovina itd., str. 115. sl.

¹¹ Prim. März: Die Adriafrage!

¹² Prim. Brezigar: Osutek slovenskega narodnega gospodarstva, str. 9. sl.

AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI V LJUBLJANI

Dne 11. decembra leta 1957. je bila ustanovljena Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani.

Slovinci smo kljub malemu številu v vseh časih imeli razmera mnogo mož, ki so čutili potrebo in dolžnost, nesebično delati za napredek slovenske znanosti in znanosti sploh. Od nekdanjih nahajaš slovenska imena v seznamih pomembnih evropskih znanstvenikov, med ude najodličnejših znanstvenih družb po kulturnem svetu so bili vedno v častnem številu vpisani tudi sinovi slovenske matere. Res, da je »tuja slava« marsikoga omamila, da je na zunaj zatajil svoje poreklo in se skušal izenačiti s tujerodci; slovenskega duha kljub temu nihče od teh ni mogel zatajiti; z njim je prodril v svetu, z njim je oplajal evropsko kulturo. V vseh dobah pa smo imeli tudi slovenske izobražence, ki so čutili potrebo po smotrno organiziranem znanstvenem delu v domovini in ki so se trudili, da bi z organizacijo znanstvenih družb zagotovili slovenski znanosti pogoje za uspešen napredek in nemoten razvoj. Skrbi za znanost se je že v preteklih dobah navadno pridruževala skrb za lepe umetnosti, zlasti za likovno in glasbeno, v manjši meri tudi za besedno. Zato moremo danes, ko je slovenski narod dobil eno najvažnejših svojih institucij in enega bistvenih atributov vsakega kulturnega naroda — Akademijo znanosti in umetnosti v Ljubljani — govoriti tudi že o njenih predhodnicah; te so v preteklosti — v drugačnih razmerah in pogosto z drugačnimi sredstvi — skušale vršiti podobno nalogo, kot si jo je naložila njih najmlajša naslednica; zato je prav, da se teh družb tudi tu spomnimo, preden spregovorimo o novo ustanovljeni akademiji.

Zunanje razmere: zlom turške sile in s tem v zvezi popravljajoče se gospodarsko stanje Slovencev so ob zatonu 17. stoletja omogočile, da je med slovenskimi izobraženci vzknila in sad rodila misel, da je treba po zgledu drugih dežel tudi med Slovenci oživiti znanstveno delo in umetniško ustvarjanje. Možno, ki so modro in previdno polagali temeljne kamne prvi slovenski znanstveni družbi — Akademiji delavnih — so bili po večini člani ene ali več podobnih akademij v raznih žariščih tedanje znanosti in umetnosti v Evropi. Prevečala jih je prečudovita radost ob preiskovanju preteklosti, ob razglabljanju znanstvenih problemov, radost, kakršno lahko opazujemo le še na humanističnih enciklopedistih prejšnjih dob. »Kaj naj bo človeku v tem kratkem življenju slajšega«, je govoril eden od

njih na slovesnem javnem zborovanju, »kakor natančno pregledovati preteklost...? Gotovo, če je že narava sama poskrbela, da se duh veseli spoznavajoč stvari, ali ne bo to proučevanje razveseljevalo tudi akademikov in jih navduševalo, da po svoji zmožnosti preiskujejo znanstvene reči in objavljajo sebi in drugim v radost?«

Ustanovitelje Akademije delavnih (*Academia Operosorum*) moramo občudovati ne samo zaradi njih gorečnosti, temveč tudi zaradi njih modrega in previdnega ravnanja pri ustanavljanju in organizaciji družbe. Človek bi mislil, da jih bo navdušenje zapeljalo k pretiranemu pompu in hrupnemu javnemu začetku, za katerim bi prav lahko prišel žalosten konec ali pa bridko spoznanje, da volja in sile ne zadoščajo, da bi izpolnili, kar so obetali. Nič tega ni bilo: celih osem let po ustanovitvi so delovali tajno (1695—1701), šele potem, ko so se udje že dobro utrdili in preizkusili v delavnosti in vztrajnosti, so stopili pred javnost s slavnostnim zborovanjem.

Delo so si razdelili po strokah: vsak član je bil dolžan, poglabljati se v svojo stroko in objavljati svoja dognanja. Napisali so veliko število znanstvenih razprav iz vseh strok, od katerih se jih je mnogo tiskalo v inozemstvu. Člani Akademije delavnih so gojili tudi pesništvo — seveda latinsko — in delovali poleg tega za povzdigo glasbene in likovne umetnosti v Ljubljani in izven nje. Po njihovi zaslugi se je osnovalo »Filharmonično društvo« (*Academia Philo-Harmonicorum*) in sta se vsaj pripravljali umetniški društvi »*Academia trium artium*« ter »*Academia incultorum*«. Po zaslugi teh akademikov ima Ljubljana danes tako estetsko lice, kot ji ga dajejo stolnica, semenišče, škofijski dvorec, magistrat, križanska in nunska cerkev in njih notranja oprema ter povezanost z zunanjimi prostori.

Člani Akademije delavnih si niso znali vzgojiti naraščaja. Ko so začeli umirati udje, se je stavba te družbe rušila, kot da se ji podira steber za stebrom. Okrog leta 1725. je po mnenju zgodovinarjev popolnoma propadla.

Kljub kratki dobi svojega obstanka je Akademija delavnih svojo nalogo v svoji dobi zadovoljivo rešila. Tešila je žejo onodobnega slovenskega izobraženca po znanstvenem delu in umetniškem oblikovanju ter mu pomagala pri tem s prvo javno knjižnico, ki so jo akademiki ob škofovi pomoči in pomoči nekaterih drugih nečlanov z žrtvijo vseh svojih knjig osnovali v Ljubljani in z denarnimi podporami vzdrževali. Vzdrževala je kulturno življenje tedanje Ljubljane na dostojni višini in obogatila mesto in njegovo bližnjo okolico (Dobrovo, Šmarno goro) s stavbami velike umetniške cene. Da pa ti akademiki s svojimi latinskimi razpravami niso globlje posegli v kulturno življenje slovenskega naroda ali celo pričeli kakega preporodnega gibanja, je razumljivo. Čas za tako delo tedaj še ni prišel.

Ko pa je pol stoletja pozneje naše prosvetljene izobražence prevzela misel o potrebi prosvetljenja vsega ljudstva in prerodenja slovenskega kulturnega življenja, je bila njih prva skrb, da očistijo, uredijo in zopet v čast pripravijo slovenski knjižni jezik; zatem pa so hoteli dati narodu tudi svetno književnost v domačem slovenskem jeziku. Kar v začetku tega preporodnega gibanja se je že pojavila misel na obnovitev Akademije delavnih. A Kumerdej, začetnik te misli, ji je sedaj določil vse druge naloge, kot jo je imela nekdanja: Academia Operosorum naj bi imela za svojo prvo nalogo ureditev in ustalitev slovenskega knjižnega jezika in izdelavo popolnega slovarja slovenskega jezika. Smoter obnovljene akademije je tedaj Kumerdej za tisto dobo pravilno določil. A organizacijskih zmožnosti je imel ta marljivi prosvetljenec pač premalo; vrh tega je kljub dejstvu, da se mu je v prvi polovici 1779. leta posrečilo pridobiti za svojo zamisel že 15 mož, prišel z njo morda še prezgodaj. Tla za tako slovensko orientirano znanstveno družbo so bila tedaj pač še vse premalo pripravljena, zato ni čudno, da se je prizadevanje posameznikov razbilo ob preštevilnih ovirah.

Kumerdejevi zamisli so tri leta kasneje pomagali v življenje drugi moške, zlasti Edling, Japelj in Linhart. A tedaj so se glede na smoter akademije odmaknili od Kumerdejevega načrta in se oprijeli kar pravil stare Academie Operosorum iz začetka osemnajstega stoletja. Člani so bili dolžni predvsem mnogo pisati, a niso bili vezani ne na razpravni jezik ne na snov. Kljub temu, da je v tem povečanem delovnem načrtu dobila mesto tudi skrb za nego slovenskega knjižnega jezika, pomeni ta razširitev delovnega programa za tisto dobo usodno odmaknitev od realnih potreb prebujajočega se slovenskega naroda in od njegovih gmotnih zmožnosti. Saj so ti akademiki med drugim zanemarili vprašanje, od kod dobiti denarne vire za tisk visoko znanstvenih del iz vseh strok, ki so se obetala zaradi dolžnosti članov.

Brezplodno životarjenje in žalosten konec te družbe nas po vsem tem ne preseneča.*

Ob koncu leta 1957. je stopila v življenje Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani. Priprave zanjo so se vršile več let; a ni moj namen, da bi pisal o vseh naporih in prizadevanjih ljudi, ki so Akademijo znanosti in umetnosti ustanavljali. Rad bi omenil le to, da so se ti ljudje dobro zavedali, da ima Akademija znanosti in umetnosti pri Slovencih že večstoletno tradicijo, da je prav za prav ne ustanavljajo na novo, temveč le obnavljajo. Ko so pred leti priredili manifestacijsko zborovanje za ustanovitev Akademije znanosti in umetnosti, so stene v dvorani

* Uporabljena literatura: Steska, Academia Operosorum, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, 1900; Slovenski biografski leksikon s. v. Kumerdej.

po vsej pravici s ponosom okrasili z imeni starih naših akademikov iz prejšnjih stoletij, vseh, od dr. Janeza Krstnika Prešerna in obeh bratov Dolničarjev do Kumerdeja, Japlja in Linharta.

Naloge, ki čakajo našo Akademijo znanosti in umetnosti v Ljubljani, so seveda različne od nalog njenih predhodnic v preteklih stoletjih; različne so pa tudi od nalog podobnih akademij drugih večjih narodov. Veliki narodi imajo po več akademij in podobnih ustanov, ki imajo na uporabo mnogo sredstev in si med seboj delo delijo. Slovenski narod ima eno samo akademijo, pa še ta je zaenkrat gmotno slabo podprta. Slovenska akademija znanosti in umetnosti bo morala zato iz kope znanstvenih vprašanj, ki se ponujajo na tem ali drugem področju, trezno in previdno izbirati predvsem ona vprašanja, ki se tičejo v prvi vrsti nas samih. Slovenci moramo preštudirati pogoje in razmere, v katerih se je razvijalo naše narodno življenje v preteklosti: preiskati kulturni, politični in gospodarski razvoj in vse faktorje, ki so ta razvoj pospeševali ali zavirali. Za reševanje kakih eksotičnih in eteričnih znanstvenih problemov imamo premalo sredstev, in svet tega od nas niti ne pričakuje. Pričakuje pa, da mi zase in zanj rešujemo vprašanja, ki jih moremo pravilno reševati le mi, vprašanja, ki se tičejo v prvi vrsti Slovencev in njihovega posebnega položaja v evropski človeški skupnosti; na odgovorih na ta vprašanja se bo opirala gradnja naše narodne bodočnosti, iz teh odgovorov bo pa črpala tudi evropska znanost in se oplajala ob spoznanju, kako mali slovenski narod sprejema in po svoje aplicira evropske ter splošno človeške dobrine in dognanja in kako v svojem področju ustvarja nove, katere zopet prehajajo v svet.

Treba je torej, da Akademija znanosti in umetnosti energično poseže v urejanje tega dela, da poskrbi za primerno porazdelitev moči na vseh področjih, da poskrbi za vzgojo delavcev v tistih panogah, kjer jih ni ali jih primanjkuje, ter da iniciativno usmerja in zviška vodi vse naše znanstveno delo.

Dolžnost naših politikov pa je, da Akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani priskrbe primerno stalno dotacijo iz državnega proračuna. Kajti sveta in tudi prijetna naloga vsake države bi morala biti, da institucije take vrste sama ustanavlja in gmotno vzdržuje, če hoče — seveda — sploh biti kulturna država.

Zavest, da imamo vrhovno znanstveno institucijo, Akademijo znanosti in umetnosti v Ljubljani, mora s ponosom navdati vsakega Slovenca. Glas o njeni ustanovitvi bi moral prodreti do poslednje hribovske vasice. Ves narod bi moral biti poučen o njenem pomenu, da jo bo znal varovati kot dragocenost in jo v stiski tudi gmotno podpreti. Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani mora postati splošna narodna svetinja, ki je ne sme slovenski narod nikdar več izgubiti. Vivat, crescat, floreat!

POGOVOR Z NEMŠKIM AKADEMIKOM

Erwin B. študira tehniko. Tri dni v tednu posluša predavanja, tri dni prakticira v tovarni. Je eden redkih katoliških mladincev z dobro vzgojo in globljim gledanjem na dogodke okrog sebe. Ko sem bil v zadregi, sam sredi S., sem nekje iztaknil njegov naslov. Ima izredno svetlo in prijazno sobico. Preprosto pohištvo. Na steni križ. Na pisalni mizi vrsto knjig, šolskih in drugih, nekaj revij, kipec Brezmadežne — delo beuronske šole in slika kardinala Faulhaberja. Na zidu visi njegova lastna slika: lep, plavolas fant, s pogledom sanjavo uprtim v daljo, oblečen v khaki-uniformo, naslanja svoje lice k zastavi. Z zanimanjem se razgledujeva.

»Ga poznate?« pokaže na Faulhaberja.

»Vašega kardinala? O, da!«

»To je naš junak. Ko bi ga slišali pridigati. To ni omladno otepavanje raznih naukov, to so jecklene besede. Čakajte, če ga bodo sedaj te dni, na praznik 2000letnice nemške kulture kaj izzvali, jim bo v cerkvi sv. Mihaela nasul, kar jim gre...!«

»Pa je položaj res tako tvegan in resen kakor pišejo naši časopisi? Ali bo res prišlo do preganjanja?«

»Definitivnega odloka proti Cerkvi Führer po mojem mnenju ne bo nikoli izdal. Führer je Bavarec in se zaveda, da bi s takim odlokom svojo ožjo domovino najhujše zadel. On pozna svoje rojake. On ve, da so mu do moči pomagali tudi katoliški krogi; predvsem mnogoteri duhovniki. On ve, da bavarski SA-četniki še vedno hodijo v cerkev... Vse zlo je v tem, da je Führer prevelik idealist, če hočete utopist. On hoče, da 60 milijonski nemški narod v eni glavi misli eno misel: nacionalno-socialistično. Z nadnaravnega stališča pa je to največja napaka narodnega socializma. Če hočete, prenesemo enotno uniformo, če hočete, prenesemo enotno fronto, če hočete, prenesemo kasarno teles, kolektiv teles, toda duševnega kolektiva, ene misli v 60terih milijonih glav nemški narod, ki je včasih rodil genije, ne bo nikoli prenesel. Ni ga hujšega kolektiva, kakor je duševni. Tu je glavna napaka narodnega socializma, njegova Ahilova peta. Če bo, bo doživel najhujši polom ravno v tej točki. Ne verjamem, da je Führer Rosenbergov iskreni pristaš. Mogoče njegovih knjig niti ne bere. Führer je bil vedno tako liberalen, da nikoli ni nehal misliti: vera je privatna zadeva, glavno je nemštvo. Glavni plus narodnega socializma je njegovo energično, konstruktivno narodno gospodarstvo (proti zadnjim ukrepom o maslu, rekviriranju žita in monopolizaciji jecklene industrije bi imel sicer pomisleke!), njegov največji minus pa je v plitvi rasni filozofiji...«

»Dobro, toda dejstvo je, da danes zapira duhovnike...«

»To je drugo poglavje, ki ni toliko v zvezi z idejno politiko narodnega socializma. Sicer Göbbels močno pretirava, toda nemška Cerkev mora skesano priznati, da so mnogotere trditve resnične. Predvsem glede samostanov. Nepobitno dejstvo je, da je v Nemčiji množica redov, ki so svoj *raison d'être* že davno izgubili. Danes se bavijo s šolstvom, vzgojo in gostišči. Če se potrudite, najdete ponekod samostan samih fratrov. Duhovnika vidijo le enkrat na dan: zjutraj, ko pride maševat.«

».....«

»Res je, da so se dogajale žalostne reči... To je žal čudna nemška bolezen, ki jo režim z vso vneto pobija. Pri tem ne dela izbire. Vi poznate zadevo iz leta 1934. Govori se, da je bil glavni motiv Röhmovega »samomora« — ta greh. Mogoče. Če ni le dober izgovor...«

»Kakšen pa je položaj katoliške mladine?«

»Žalosten. Katoliške mladine danes uradno ni več. Organizacije z desetstisoči članov so prenehale. Slovito mladinsko gibanje je uničeno. Najlepše ure moje mladosti so v zvezi s Quickbornom. Če se samo spomnim... Kitara, pesem, ples. Ko smo zborovali, smo sedeli na vejah kot ptički. Iskali smo Boga izven saj in dimnikov. In smo ga našli. Mladinsko gibanje je znalo izvrstno izrabiti brezmadežno romantiko tipajoče mladosti, mladcev-iskalcev, mladcev-revolucionarjev. Krščanstvo ti je prikazalo kot veselo vero, demokratično verstvo, ki posebej upošteva duha in še posebej ceni mladost... Če bi videli naše počitniško zborovanje. Grajska dvorana, težki oboki, tlak iz opečnih kock, stene neme in mrzle, v steno zatakneni naši prapori. Tam spredaj, pod lepim gotskim oknom, stoji preprosta kamenita menza; na njej križ in črni železni svečniki. Duhovnik v dolgem gotskem plašču mašuje, mi glasno sodelujemo... Saj si predstavljate, kaj? Takrat se nam je zdelo, da smo vitezi sv. Grala, vitezi... vitezi. Danes pa...«

»Kako to, da se je katoliška mladina tako mirno razšla?«

»Vzrokov je več. Eden prvih: imeli smo lepe programe pa premalo organizacije. Ni bilo prave zunanje vezi, ki bi nas družila; vse je bilo preveč svetobežno. Drugič so krive blesteče fraze narodnega socializma. Nemštvo je lepa fraza, vsenemštvo še lepša. Režimu se je posrečilo, da je podžgal v mladini ono pubertetno oziroma predpubertetno vneto za orožje, boj in Indijance. Tudi pri vas je taka mladina, kaj? Vidite, mladina je šla na ta lim. Toda danes je že naveličana, dasi tega ne izrazi. Mladci pozabljajo, da nosijo bajonete ob bokih... Počasi in z naravnim razumom uvidevajo, da to ni mladost, da to ni več igra... Toda zaenkrat uvidevajo to vse prepočasi. Reči pa moram, da se ni vsa katoliška mladina razšla. Eden teh »zadnjih Mohikancev« sem jaz. Uniform nimamo. Predsednikov in funkcionarjev tudi ne. Naša organizacija je Cerkev, naš funkcionar

— spovednik. Poznamo se po tem, da ne nosimo znakov. Takih ljudi je danes v Nemčiji malo, toda nekaj jih je... in ti stojijo ob Faulhaberju kot skala! Naš list je sedaj ‚Die Wacht‘, tudi med zadnjimi...«

»Kaj pa študij, univerza...?«

»Gotovo ste že opazili, da so se zadnji čas zelo razpisale nemška etnologija, geografija in seveda narodno socialistična ‚filozofija‘. Ta nemška znanost ni več plod genija, ampak vojaka. Saj razumete? Nova nemška znanost je tendenčna: to imamo, tega nimamo, to se dobi tam, to tam, do tega imamo naravno, do tega zopet zgodovinsko pravo... Isti duh vlada tudi na univerzi. Če ste prišli sem iskat študentov s poklapanimi krajci in z romantično pomečkano zunanostjo, ki bi dišali po likerju in tobaku, ste naivni. Mi smo z romantiko obračunali. Danes v privatnih urah streljamo, jadramo, jezdimo, letamo... Na Goetheja in pesnikovanje nihče ne misli. Na uporniška gibanja še manj. Za Kanta sumijo, da je žid, Fichte je sumljiv... Na naši univerzi je prva stroka »Rassenkunde«, ker je judovstvo nemški problem št. 1. — Mi nimamo časa, sem rekel, za boje s policijo, za demonstracije in krokanje. Ko maturiraš, si star približno 18 let. Za dve leti te vtaknejo v ‚Arbeitsdienst‘, za dve leti pa v ‚Reichswehr‘. Ko si gotov, si zdelan... Naveličan vsega se vpišeš na univerzo in tu gledaš, da si čimprej gotov.«

»Kaj torej pravite o bodočnosti Nemčije...?«

»Hm! To je težko reči. Bodočnost Nemčije. Nič ne vemo. Ostalo bo le to, kar je dobrega. Bojim se, da je tega močno premalo. Eno pa povem: Cerkvi se ta doba ne bo nikoli maščevala. Nikoli ji ne bo žal, da ni paktirala s Führerjem. Režim pride in pade, Cerkev pa je večna in vekomaj mora nositi pečat sramote, ki ji ga je vtisnil ‚prijazni‘ režim... Saj razumete!«

Kako sva se razklepetala! — Na ulici se je dvignila silna pesem, udarila pod nebo. SA, rjavi bataljoni, so prikorakali iz predmestij in vasi. Jutri jih bo München rabil. Trdo udarjajo noge ob tla, oči zro topo naprej...

»Heute gehört uns Deutschland
und morgen — die ganze Welt!«

PAPEŽEVA IZJAVA

Sledeče odstavke papeževe izjave francoskim škofom prinašamo po listu »Temps Présent«, kakor jih je prinesel v svoji 7. številki od 17. dec. 1957.

»Moč francoske katoliške akcije, ki ji ni para, je v tem, da se izvaja svobodno in da je prosta vsake politike.«

Plodnost pa ji daje ravno dobrota tistih, ki jo izvajajo:

»Hkrati ko upoštevamo vse potrebne opreznosti nasproti zaslilim, moramo prisluškovati njihovim dušam in se neprestano truditi, da jih zmeraj bolj razumemo; da se jim približujemo z razpoloženjem spoštovanja in prijateljstva; da se varujemo, da bi jih prehitro označevali za blodne, in — ne da bi se dali slepiti — moramo z njimi postopati s tisto popustljivostjo, ki jo je Kristus zmeraj kazal izgubljenim ovcam, ki jih je srečal na svoji poti.«

»Naša doba je ena najnemirnejših, ki jih pozna človeštvo, toda obenem je ena najlepših njegovih dob, kajti to je čas, ko v njem ni dovoljena osebna povprečnost, čas, ki se v njem krščansko življenje razodeva v vsem svojem sijaju in ki v njem nastajajo zmage Cerkve. Toda za vse to je treba svetosti.«

»Star sem, starcem pa je usojeno, da malo spé... Mala svetnica iz Lisieuxa (treba ga je bilo videti, s kakšno nežno ljubeznivostjo je papež izgovarjal te besede!) mi je izposnila milost, da se odpočijem tudi, ne da bi spal. To je velika dobrota, zakaj pri nas doma pravijo, da noč prinese dober svet: kadar takole ne spim, premišljujem. Tako sem zadnjo noč premišljeval: »Kaj le naj povem svojim ljubim francoskim škofom?« In mala svetnica (zakaj prepričan sem, da me je ona navdihnila) me je prosila, da vam povem tole:«

»Francoskim katoličanom danes mnogo govoré o ponudeni roki... Ali moremo to ponudeno roko sprejeti? Kako rad bi: saj ponudene roke človek ne sme odklanjati, toda to se ne bi smelo zgoditi v škodo resnice. Resnica je Bog in Boga ne smemo žrtvovati. Tisti pa, ki govoré o ponudeni roki, se ne izražajo dovolj jasno o tej zadevi. V njih jeziku so zmede in nejasnosti, ki bi jih bilo treba razpršiti. Sprejmimo torej ponudeno roko, toda z namenom, da jih pritegnemo k božjemu nauku Kristusovemu. In kako jih bomo privedli k temu božjemu nauku? Mar s tem, da ga jim bomo razlagali? Ne, marveč s tem, da ga bomo živeli v vsem, kar je v njem dobrotnega.

Oznanjevanje resnice Kristusu ni rodilo mnogo osvojitve: vodilo ga je na križ. Pač pa je pridobival duše z ljubeznijo in jih potegnil za seboj. Tudi za nas ni drugega sredstva, kakor da jih pridobivamo. Poglejte misijonarje: s čim izpreobračajo nevernike? Z dobrotami, ki jih kopičijo okrog njih. Vi pa boste izpreobračali tiste, ki so jih zapeljali komunistični nauki, toliko, kolikor jim boste pokazali, da vera v Kristusa in ljubezen iz Kristusa navdihujeta človeka s požrtvovalnostjo in dobrohotnostjo, kolikor jim boste pokazali, da nikjer drugje ne bodo našli podobnega studenca ljubezni.«

*

Iz obilice člankov in komentarjev v svetovnem časopisju smo izbrali le majhno mesto v pariškem dnevniku »L'Aube«, ki je glasilo krščanskih demokratov:

»To, kar se je zgodilo, je morda eno največjih dejanj resnične apologetike, ki jih pozna zgodovina. To je prav gotovo datum, ki pomeni konec nekaterih predsodkov. Če hočemo ljudi pridobivati za resnico, védimo, da jih najbolj prepričuje le ljubezen. Spričo ponudene roke nam je predvsem ljubezen potrebna, kakor je ljubezen sploh najbolj potrebna. Če so nas nekateri napadali, ker se nismo pridružili njihovim nasilnim besedam, želimo, da bi zdaj razumeli naše mišljenje: ni službe resnici brez spoštovanja ljubezni.«

„SEPT“

Švicarski list „Entscheidung“ je dne 1. novembra 1937 prinesel iz popolnoma verodostojne strani sledeče poročilo o koncu francoskega tednika „Sept“, ki so pri nas o njem razširili drugačne vesti. Par dni zatem, 5. nov. 1937 je „Sept“ izšel pod novim naslovom „Temps Présent“.

Ne moremo dovolj krepko poudariti, da ustavitve lista »Sept« nima prav nobene zveze z versko cerkvenim stališčem. Nasprotno: odločujoči cerkveni predstavniki Francije stojijo čisto na njegovi strani. Najboljši dokaz za to je razveseljiva resnica, da je izmed 80 francoskih škofov šestdeset protestiralo proti ustavitvi lista.

Toda oni so brez moči proti vodstvu dominikanskega reda — v Rimu! Vendar tudi tam niso vodili k nasilnemu koncu »Septa« versko cerkveni razlogi, marveč — politični: ozir na fašizem... Resnični položaj Cerkve v fašistični Italiji se nam razkriva v žalostni luči, ko vidimo, da je bil general dominikancev v Rimu prisiljen žrtvovati list francoskih redovnikov v Parizu — fašizmu.

Znano je, da je »Sept« do nacionalno socialističnih kakor tudi do fašističnih herezij zavzemal od vsega začetka popolnoma jasno katoliško stališče — namreč stališče načelnega in dejanskega odklanjanja. Po tej krščanski razsodnosti je list odkrito in nedvoumno označil Mussolinijev pohod v Abesinijo za hudodelstvo. V takem smislu je ocenjeval tudi italijansko vojno v Španiji. Ni nam treba še pristavljati,

da v tem »Sept« soglaša z vsemi resničnimi kristjani po vsem svetu, v kolikor poznajo resnico in jo še smejo izpovedovati. Tega prav nič ne izpremeni žalostno dejstvo, da je nekaj italijanskih škofov — iz razlogov, ki jih ni treba pobliže razlagati — zavzelo drugačno stališče v abesinski vojni. Tudi to ne, da Vatikan v javnosti ni protestiral proti temu hudodelstvu, ni mogel in ni smel protestirati...

V zvezi s položajem Cerkve v Italiji naj še enkrat opozorimo na Pacellijev obisk v Franciji. Za vse poučene ljudi je takoj jasno, da je šlo pri tem senzacionalnem Pacellijevem obisku — poleg verskega povoda v Lisieuxu — predvsem za dejanje, ki naj poudari duhovno neodvisnost. Hkrati je bilo namerjeno proti kulturno bojnemu nemškemu nacionalnemu socializmu in še prav posebej proti Mussolinijevemu stremljenju po moči, ki Vatikanu vedno bolj utesnjuje prostost gibanja. To so v Berlinu in v Rimu tudi takoj razumeli in ocenili: kot odgovarja njihovi kulturni višini, so nemški listi zagnali divji hrup in blatili Pacellijevo osebo na najnižkotnejši način. Italijansko časopisje pa je ta važni dogodek popolnoma zamolčalo. Prav dobro so oboji razumeli, da predstavlja ta obisk v Franciji neke vrste beg Vatikana v javnost, ali bolje: beg v svobodo! To je bilo svarilo diktatorjem, predvsem Mussoliniju, in tega svarila ni bilo mogoče preslišati: Pri vsej svoji miroljubnosti si ne damo za dolgo dobo vzeti svobode! Tudi na zahteve fašizma bi utegnil priti nekega dne nov odgovor: »Non possumus«!

Kako je v resnici s svobodo Cerkve v Italiji, je pred kratkim dober poznavalec tamkajšnjih razmer izrazil takole: »Verski nauk lahko širite, kjer in kakor hočete, toda kadar fašizmu ni po godu, ne smete živeti po njem!«

Na te in podobne reči je »Sept« čisto v smislu Katoliške akcije odkritosrčno opozarjal. Zaradi tega je prišlo vodstvo dominikanskega reda v Rimu večkrat v neroden položaj, ki je bil še neprijetnejši, ker je država pred daljšim časom vrnila redu najstarejši dominikanski samostan St. Sabina. Taki darovi obvezujejo... Vsekakor je po mišljenju redovnega generala, ki je celo Francoz, »Sept« polagoma postal »nemogoče«.

List je urejal uredniški odbor. Zunanjo odgovornost so nosili francoski dominikanci, delo pa je opravljal ta odbor, v katerem je bil na odločilnem mestu tudi en laik. Očitno je, da je list s sodelovanjem tega laika samo povečal jasnost in odločnost v zastopanju krščanskih načel tudi proti današnjim mogočnikom. Laik je Joseph Folliet, mlad doktor filozofije, izredno nadarjen, vsestranski in globoko veren laični voditelj sodobne katoliške Francije.

Ko je Folliet meseca avgusta romal v Rim in Assisi, so udarili po njegovem časopisu. Morali so izdati prihodnjo številko kot za d n j o in hkratom razložiti konec z denarnimi težavami.

Tako je bil »Sept« odpravljen. Seveda je imel list denarne težave in dolgove, kot jih imajo vsi listi, ki se zavzemajo za brezkompromisno uresničevanje krščanskih načel. Toda bil je pravkar na najboljši poti do osamosvojitve: tedaj je prišla smrtna obsodba iz Rima! Toda v imenu resnice je treba poudariti, da ni bila pri tem Cerkev popolnoma nič udeležena in da ne gre za nikakršno cerkveno obsodbo. Šlo je izključno za politične razloge. To je častno za francoske škofe; v celotni podobi položaja Cerkve proti diktatorjem — in posebno proti rimskemu fašizmu — pa je to toliko bolj žalostno in vznemirjajoče.

Trenutno še trajajo pogajanja, da bi list zopet izhajal v istem duhu, toda nosili ga ne bi več dominikanci, marveč samo laiki. Tem prizadevanjem moremo želeti le uspeha; kajti »Sept« mora izvrševati svojo nalogo v francoskem katolicizmu. In ne samo v francoskem...

W. B.

MEDNARODNA KRONIKA

Danes se bolj kakor kdajkoli prej vidi igra štirih evropskih velesil med seboj, med Nemčijo, Francijo, Italijo in Anglijo. V Stresi so še tri nastopale proti četrti, zdaj nastopata dve proti dveh. Italija izolira Anglijo, Anglija Italijo, ko se približuje Nemčiji; Francija izolira Nemčijo, Nemčija izolira Francijo. V mednarodni politiki ima brez dvoma največjo iniciativo Nemčija. Moč te iniciative leži v eks-tatičnem razpoloženju nacionalnih socialistov, v spretnem izrabljanju evropskega položaja in v starem enačenju političnih koristi z gospo-darskimi. Nemčija prodira predvsem s svojo spretno gospodarsko poli-tiko. Danes obvlada že precej Podonavja, bliža se ugodnemu raz-merju do Avstrije, bliža se tesni gospodarski zvezi z Romunijo, v proti-komunističnem paktu (ki je njeno delo in o katerem bomo še govorili) si je zagotovila nadaljnje postojanke v srednji Evropi in delno izkor-iščanje Kitajske. Nemčija vodi smotrnejšo politiko od Italije, pač za-radi svoje vsestranske industrije, ki ji išče surovin. Toda ta politika postaja kljub temu vedno bolj ofenzivna: dejstvo, da je vodja avtarkije, Göring, zmagal nad Schachtom, priča, da se sedanja Nemčija vedno bolj zanaša na politiko sile. Najnejasnejša točka nemške politike je njeno razmerje do Češkoslovaške. Hitlerizmu ni toliko do nemške manjšine, ki uživa vse pravice državnega naroda, kajti sicer bi moral najprej odpreti vprašanje južne Tirolske, ampak do ustvarjanja nem-škega imperija na poti v Bagdad. V tej točki zadeva Nemčija ob inte-rese Anglije in Francije. Ker pa se nobena od teh držav ne izjavlja jasno, nastaja neizrazit spor, ki ga Nemčija spretno vleče v vprašanje kolonij, oziroma s kolonijskimi zahtevami izsiljuje kontinentalno pro-diranje.

*

Kako so totalitarni režimi le na videz mladeniško sveži, v resnici pa le spretno maskirani, ker se obupno borijo z življenjskimi težavami, nam dokazuje Italija. Njene največje težave so gospodarskega in denarnega značaja. Ker angleški statistiki računajo skupne stroške za Abesinijo nad 20 milijard, od katerih še ni nobene koristi, ima Italija ogromen deficit, četudi je njen proračun »uravnovežen«. Abe-sinija je razdrla avtarkično organizacijo italijanskega gospodarstva, poleg tega pa se zdi, da je Italija z abesinsko zasedbo dosegla realno mejo svojih gospodarskih in političnih osvojitvev. Francoz P. Domi-nique pravi: »Italija mora od sedaj naprej le še izgubljati, medtem ko more Nemčija prav zdaj dobivati.« V tem smislu je zanimiv glas Ita-lijanov samih. Virginio Gayda piše: »Za nekaj prihodnjih desetletij si Italija upravičeno želi miru... Nova zmagovita vojna bi smela le po-množiti kolonijsko ozemlje. Toda taka vojna bi s svojimi ogromnimi stroški zaustavila delo, ki se je komaj začelo z abesinsko kolonizacijo.« Te besede se prav nič ne skladajo z njeno nervozno politiko v Evropi in Afriki. Italija ima svoje prste v palestinskih nemirih, v panarabskem gibanju, pod njenim vplivom je egiptovski kralj Faruk nastopil proti Nahas paši, ki je anglofil; Italija je članica protikomunističnega pakta, obenem pa konzument ruskega petroleja; govori o miru in izstopa iz

Društva narodov; v Parizu intrigira proti Berlinu za časa Halifaxovega obiska in na koncu teruelsko bitko smatra za svojo lastno italijansko bitko.

*

Demokratični državi Francija in Anglija, ki sta se šele v zadnjem času začeli iskati, sta politično vsekakor na slabšem od totalitarnih držav, Nemčije in Italije. Precej enotno mišljenje politikov pravi, da se poleg drugega korajža fašizma opira predvsem na strahopetno popustljivost demokratskih držav. Zaradi čezmerne popustljivosti demokracij so totalitarne države postale naravnost objestne. Slabost zapadnih demokratskih velesil je pretresljiva, v rokah imajo zlati ključ, pa z njim ne morejo odpreti rešilnih vrat. Duh demokracije je še preslab, da bi si ustvaril novi red evropskega človeka, preveč se je še drži individualizem meščanskega človeka. Demokracija še ni prenesla poudarka iz same ideje na resničnega človeka in njegovo celotno strukturo. Zdi se, da se magnetnica že premika v to smer, kjer se bo izvršila nova organizacija življenja, toda zaenkrat še na zunaj vlada dosedanja zgodovinska podoba. Demokracija nosi še vso dediščino liberalizma in kapitalizma. Morda je tudi to dobro vedeti, da je v zapadnih državah demokracij nastal gospodarski imperializem. Demokracija je ostala le veliko politično načelo, ki se ni znalo utelesiti. Zato se danes tudi ne zna zoperstaviti nevarnosti. Ameriški demokrat Lippman piše: »Iz Evrope se vračam z vtisom, da niti Anglija niti Francija nimata dovolj volje, da bi se uprli preteči nevarnosti. Rad bi prinesel kak drug vtis s seboj, toda kazno je, da so zapadne demokracije ob naraščajoči človeški in snovni mobilizaciji ter vojaški vzgoji Nemčije in Italije ne navadno razbite in negotove. Demokracije bi rade še vnaprej mirno uživale vse svoje imetje, še vnaprej bi rade obdržale vse, kar imajo, ne samo svoje kolonije, ampak tudi svoje monopole in svoje privilegije in ne bi bile rade prisiljene braniti svoja premoženja.«

*

Javna tajnost je, da je prav angleška demokracija izdajalka Evrope; nemoč Anglije je kriva premnogih nevarnosti, ki nastajajo na svetu. Angleška metoda svoje imperialne nasprotnike izigrava z interesi in jih razdružuje. Najprej je angleška vlada ponudila roko generalu Francu. Eden ga je pozval, naj zapusti italijansko naročje in rajši sprejme kredite angleških bank. Franco je poziv razumel, v ozadju so se izvršili dogodki, ki jih najbolj razumemo iz poročil o zvišani produkciji španskih rudnikov. Angleži nujno rabijo rudo za svoje oboroževanje, obenem pa si olajšajo pritisk na Gibraltar. To so storili tem lažje, ker se lepo gledajo že s portugalskim diktatorjem Salazarjem, zaveznikom uporniške Španije. Podobno krettnjo je Anglija pokazala do Nemčije. V času nemških najbolj glasnih zahtev po kolonijah je poslala v Berlin svojega posebnega zastopnika lorda Halifaxa. Kako so angleški časopisi to potovanje spremljali, priča »Sunday Times«, ki sicer vladi ni blizu: »Ali mar nimamo v rokah preprostega sredstva, da razorožimo to zvezo (Rim-Berlin) z izjavo Nemčiji, ki bi z vso potrebno jasnostjo povedala, da je ne bomo nikdar napadli skupno s Francijo zato, da bi pomagali Slovanom?!« Ti Slovani so lahko Rusi, lahko pa tudi Čehi. Angleži sami pa hočejo na koncu koncev izolirati Italijane in si pridobiti časa, da izvedejo svoj oboroževalni načrt. Laburisti so pripravljeni žrtvovati Nemcem celo del Konga.

*

Politično najbolj tragična država je Francija, kjer so se napokpčili vsi politični, gospodarski, družabni, kulturni ter celo verski problemi vsega sveta in kjer se ti problemi najbolj naravno rešujejo.

Odtod kaotična njena podoba, ki jo fašizmi izrabljajo v smislu reda oziroma nereda. Francoz si ni ustvaril avtarkije, ki bi v njej te procese podvrgele diktatorski roki, ker je iskren pristaš svobode. Republikaška era obstaja v samem iskanju politične metode, pomanjkanje političnega ideala je čutiti danes tako zelo, da pod pritiskom političnega življenja rastejo krize osebnega življenja, svobode in vesti. V notranjosti francoskega državljana se vršijo procesi čiščenja, ki jih ne pozna noben narod in ki bodo nekoč dali obilen sad. Francozi se v svojih krizah borijo za ves svet. V vseh taborih njihovega življenja se oglašajo ljudje, ki vedo, da je od njihove zvestobe samemu sebi odvisen ne samo razvoj bodočih mesecev, marveč celo formula novega družabnega reda. Na francoski državi so sicer očitne vse napake: mehaničen parlamentarizem, pasiven proračun, ogromen javni dolg, nezadostna produkcija, nered v gospodarstvu, pogoste stavke, tajne zarote in tudi na diplomatski fronti je Francija v letu 1957. izgubila vse položaje. Toda videti je, da je že preko kritičnega trenutka in da gre od sedaj naprej v določnejšo smer. Politična desnica in levica sta si pred meseci stali neizprosno druga proti drugi, zdaj, po notranjem razkroju desnice, je najbolj pereča zadeva vprašanje sindikatov, ki pa pomeni obnem veliko priliko francoskega socialnega genija.

*

Politični problem se v svoji celoti in resnici še nikjer ne postavlja, tako imenovani državniki se lovijo za dnevnimi uspehi, čim manjši in čim bolj egoističen je uspeh, s tem večjim truščem ga oznanjajo. Vsa leta po vojni Evropa ni storila niti enega daljnosežnega koraka, vse sloni na igrah in protiigrah, na krpanjih in nemogočih reformah. Političen problem je zvezan z vso ostalo človekovo resničnostjo, oziroma problematičnostjo. Političen problem je obenem duhovno družaben problem. Temu so se pred leti smejali, danes, ko je zamujeno, sta na koncu koncev le dva izhoda: izbiramo lahko med vesoljno državljansko in družabno vojno, ali pa med organizacijo vesoljne produkcije, konzuma in razdelitve dobrin. Svetovne gospodarske in politične sile so že izbrale prvi izhod. Ne pomaga nič več, smo že v vojnem času. Jules Romains pravi: »Svetovna vojna, ki smo živeli vsa ta leta v strahu pred njo, se je že začela. Samo da se za razliko od vojne iz leta 1914. ni pojavila z nasilnim in dramatičnim prelomom mirovnega stanja, z vročičnim sunkom, ki bi pretresel vse ude. Sedanja vojna ni pljučnica, ampak tuberkuloza, to se pravi bolezen, ki se razvija počasi, negotovo in ki pomeni zaporedne ter muhaste lokalizacije.«

*

Da oboroževanje bolj pospešuje vojno kakor mir, spoznavamo posebno danes, ko oboroževanje postaja demoničen avtomatizem, ki ga ni mogoče več zaustaviti, ker je dalo trajne zakonitosti političnemu in gospodarskemu življenju. Brezmejno in brezkoristno žrtvovanje denarja se ne da več kar tako ustaviti. Italija in Nemčija sta se od začetka oboroževali »tudi zato, da bi zmanjšali število brezposelnih«, toda število možnih zaposlitev je že dolgo doseženo, oboroževanje pa drvi naprej. Posebno Nemčija je z vojnimi izdelki tako nasičena, da je zaloga vojnih sredstev že odločno pretežka za gospodarstvo. Pogled v svetovno statistiko je še bolj poučen. Leta 1915. so stroški za vojaško oboroževanje presegli dve in pol milijardi zlatih dolarjev, v letu 1936. so presegli 7 milijard 100 milijonov zlatih dolarjev, oziroma 540 milijard dinarjev. Vsak dan v letu porabi svet eno in pol milijarde dinarjev za oboroževanje. Celoletni stroški svetovnega oboroževanja znašajo več kakor vsa zlata vrednost emisijskih bank na vsem svetu, kar se

pravi, da vse svetovno zlato ne bi moglo plačati svetovnega oboroževanja v enem samem letu. Vojaški proračuni so torej nujno zgrajeni na fiktivni podlagi, v resnici zasegajo vse gospodarsko življenje in ga tirajo v negospodarsko smer. Od 64 držav, ki so v letu 1937. izdale za oboroževanje 7,1 milijarde zlatih dolarjev, doseže že samih 7 držav vsoto 5,4 milijarde, kar predstavlja 76 odstotkov vsega svetovnega oboroževanja. Te države so Nemčija, Francija, Anglija, Italija, Rusija, Združene države in Japonska. Danes se Francija v oboroževanju bliža vsoti 44 milijard dinarjev, Nemčija ogromni vsoti 112 milijard dinarjev, Rusija celo 155 milijard. Razmeroma največje breme nosi Nemčija. V tej tekmi nočeta zaostati Anglija in Amerika. Prva bo samo za svoje morsko in zračno brodogradnjo v petih letih žrtvovala 375 milijard dinarjev, druga pa hoče svoj brodogradni proračun kar podvojiti. Tako bo v tekočem letu 1938. samo oboroževanje držav doseglo fantastično vsoto 10 milijard zlatih dolarjev, oziroma 720 milijard dinarjev.

M. K.

SLOVENSKA KRONIKA

Dne 9. in 10. oktobra 1937 se je v Ljubljani ustanovilo Slovensko društvo in na temelju svojih pravil začelo zbirati slovensko razumništvo k skupnemu delu za neoviran napredek slovenskega naroda. To dejstvo je neprecenljivega pomena. Društvo hoče prerasti politične opredelitve in služiti slovenskemu občestvu kot živa, na vse strani neodvisna skupina, ki naj se razvija iz spoznanja, da je avtonomnost vsega slovenskega duhovnega in stvarnega življenja osnovna nujnost. Od svojih udov zahteva, da izhajajo iz istih podstav in da nevezani na katerekoli zunanje ozire podrejujejo vse svoje javno delovanje slovenski stvari, kakor jo društvo umeva. V tem smislu je že začelo ustvarjati slovenski program, ki ga hoče po načrtu in s sodelovanjem vseh poklicanih ustanov ter delavcev postopoma izvesti. Delo Slovenskega društva preveva močna etična volja, njegovi udje naj oznanjajo ideje enakopravnosti, ljudske misli in človečnosti v mednarodnem svetu, doma pa naj se z zgledom in besedo bojujejo za resnico, pravico in poštenje.

*

Ravnotako v začetku oktobra preteklega leta je v Ljubljani prišlo do ustanovitve Socialno-ekonomskega instituta. Iz začasnega delovnega načrta je razvidno, da hočejo njegovi delavci najprej pregledati in zbrati svoje študijsko gradivo, in sicer podatke o prebivalstvu, o sredstvih za proizvodnjo, o potrošnji in potrošni moči, o proizvodnji in službah ter podatke o narodnem dohodku. Potem pa hočejo sestaviti bibliografijo in zbrati vse študijske pripomočke, ustvariti tabele in grafikone in osrednjo kartoteko vseh del, ki se rabijo pri preučevanju naših socialnih in gospodarskih problemov. Z novim letom 1938 je Socialno-ekonomski inštitut prevzel tudi revijo »Tehnika in gospodarstvo«.

C. R.

Novo slovensko revijo

začenjamo izdajati zato, da damo izraza realizmu, ki se javlja na različnih ravneh slovenskega življenja in stremi po jasnem in zaokroženem zarisu. Revija je namenjena predosem tistemu delu slovenskega izobraženstva in ljudstva, ki je ostal že dalje časa brez svojega obzornika, pa mu je morda najbolj potreben. V domovini in svetu se je nagromadilo mnogo gospodarskih, kulturnih in političnih vprašanj, ki jih Slovenci moramo spoznati in pomagati reševati svobodno in sproščeno. Zato jo nova aktualna revija preko tega kroga namenjena vsem ostalim Slovincem, ki občutijo negationosti našega javnega udejstvovanja in ki priznavajo načela osebne kulture, demokracije, socialne pravičnosti in samoodločbe narodov.